

บทที่ 3

แนวคิดเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นองค์กรที่เกิดจากการใช้สิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย จากสภาพเสมือนศูนย์รวมของการใช้อำนาจอธิปไตยของปวงชน และอำนาจอธิปไตยของชาติ รวมถึงการใช้อำนาจเพื่อพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่การที่หัวหน้าพรรค หรือกรรมการบริหาร ได้อาศัยสภาพของพรรคการเมืองเพื่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ย่อมเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน จึงจำเป็นต้องควบคุมมิให้พรรคการเมืองฝ่าฝืนต่อรัฐธรรมนูญ ด้วยการยุบพรรคการเมือง และตัดสิทธิทางการเมืองของหัวหน้าพรรค หรือกรรมการบริหารพรรค อันมีเหตุแห่งการยุบพรรคการเมืองแตกต่างกัน จึงทำให้มีการศึกษาถึงการยุบพรรคการเมืองในประเทศไทยและในต่างประเทศ อาทิ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ประเทศสเปน และประเทศตุรกี เป็นต้น แม้ว่าประเทศดังกล่าว จะปกครองในระบอบประชาธิปไตย เช่นเดียวกัน แต่มีกระบวนการยุบพรรคการเมืองและบทลงโทษที่แตกต่างกัน ดังจะได้อธิบายต่อไป

3.1 วิวัฒนาการของการยุบพรรคการเมือง

จากพัฒนาการในการยุบพรรคการเมืองที่ผ่านมา ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันเป็นประเทศแรกๆ ของโลก ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการยุบพรรคการเมืองขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ เมื่อปี ค.ศ.1923 ได้มีการยุบพรรคนาซีของฮิตเลอร์¹ ซึ่งพรรกดังกล่าวโดยเนื้อแท้แล้ว ถือได้ว่าปฏิเสธการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา แต่อาศัยรูปแบบของพรรคการเมือง เป็นเครื่องกำบังเพื่อแฝงกายเข้ามาทำลายระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อีกทั้ง เมื่อพรรคได้พยายามก่อการรัฐประหาร แต่พรรคของฮิตเลอร์ก็ถูกยุบไป²

ต่อมาในปี ค.ศ.2001 ทั้งรัฐบาล สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภาได้มีการยื่นคำร้องเพื่อขอให้ยุบพรรคชาติประชาธิปไตย (Nationaldemokratischen Partei Deutschlands) หรือพรรค

¹พรรคนาซีของฮิตเลอร์ มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “พรรคกรรมกรเยอรมันแห่งชาติสังคมนิยม” (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei) หรือเรียกอีกอย่างว่า “พรรค NSDAP”

²บุญศรี มีวงษ์อุโฆษ. (มิถุนายน 2532). “กฎหมายเยอรมัน. “วารสารนิติศาสตร์. 2, 9. หน้า 139.

NPD ซึ่งเป็นพรรคที่มีอุดมการณ์ขวาจัดที่อาจเรียกได้ว่าเป็นพวกนาซีใหม่และมีกิจกรรม ที่เป็นภัยหลายประการ เช่น การวางระเบิดกลุ่มคนยิวที่อพยพมาจากรัสเซีย อย่างไรก็ดี เนื่องจาก คะแนนเสียงจาก ผลการตัดสินของผู้พิพากษาในคดีนี้ไม่ถึงตามที่กฎหมายกำหนด³ จึงเป็นผลให้ คดีนี้ถูกแขวนไป ในปี ค.ศ. 2003 และส่งผลให้ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยในเนื้อหาเกี่ยวกับ ความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพรรคดังกล่าวโดยตรงจนถึงปัจจุบัน⁴

ส่วนในประเทศตุรกี เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีเหตุการณ์ของการยุบเลิกพรรคการเมืองเกิดขึ้นบ่อยครั้ง โดยรัฐธรรมนูญของประเทศตุรกีได้กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรผู้มีอำนาจในการพิจารณาคดียุบพรรคการเมือง ซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญตุรกีมี อำนาจดังกล่าว นั้น จะต้องปรากฏว่าพรรคการเมืองมีระเบียบหรือข้อบังคับหรือดำเนินกิจกรรมใดที่เป็น การฝ่าฝืนบทบัญญัติในมาตรา 68 วรรคสี่ ของรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกัน⁵ ทั้งนี้ มาตรา 68 วรรคสี่ ของรัฐธรรมนูญตุรกี ได้บัญญัติถึงเหตุของการยุบเลิกพรรคการเมืองไว้ว่า “ข้อบังคับหรือนโยบาย ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมใดๆ ของพรรคการเมืองจะต้องไม่ขัดหรือแย้งต่อความเป็น อิสระของ รัฐ ความเป็นเอกภาพของดินแดนและชาติ หลักสิทธิมนุษยชน หลักความเสมอภาคตามกฎหมาย หลักอธิปไตยของรัฐ หลักประชาธิปไตยของรัฐหรือมีเป้าหมายเพื่อป้องกันหรือเพื่อก่อตั้งชนชั้นหรือกลุ่มเผด็จการ รวมถึงความเป็นเผด็จการไม่ว่าในรูปแบบใดๆ และห้ามมีเป้าหมายเพื่อการยั่วยุให้พลเมืองก่ออาชญากรรม”⁶

³การยุบพรรคการเมืองโดยศาลรัฐธรรมนูญในเยอรมัน ต้องมีมติ 2 ใน 3 ขึ้นไป

⁴สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. (2556). *ทฤษฎีกฎหมายเยอรมันเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมือง*. สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2556, จาก <http://prschatai.com/journal/2007/05/12877>.

⁵THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF TURKEY ARTICLE 69 (As amended on July 23. 1995 and October 17. 2001)

⁶THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF TURKEY ARTICLE 68 (As amended on July 23. 1995)

The statutes and programmes. as well as the activities of political parties shall not be in conflict with the independence of the state. its indivisible integrity with its territory and nation. human rights. the principles of equality and rule of law. sovereignty of the nation. the principles of the democratic and secular republic ; they shall not aim to protect or establish class or group dictatorship or dictatorship of any kind. nor shall they incite citizens to crime.

โดยที่ผ่านมาศาลรัฐธรรมนูญของประเทศตุรกีได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองมาแล้วกว่า 20 พรรค⁷ ซึ่งมีทั้งกรณีที่เป็นเรื่องของอุดมการณ์หรือแนวนโยบายที่ขัดต่อหลักการปกครองภายในรัฐ และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักการศาสนาที่แยกออกจากการเมืองหรือรัฐฆราวาส ทั้งนี้ได้ปรากฏเหตุการณ์ยุบพรรคการเมืองขึ้นในช่วงแรกราวปี ค.ศ.1971 โดยศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (National Order Party) และยุบพรรคความสงบ (Tranquility Party) ในปี ค.ศ.1983 ด้วยเหตุที่พรรคทั้งสองไม่ยอมรับหลักการแยกศาสนาออกจากการเมือง⁸

ต่อมาในปี ค.ศ.1993 ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งยุบพรรคแรงงานประชาชน (People's Labour) โดยให้เหตุผลว่าเนื่องจากพรรคดังกล่าวสนับสนุนการปกครองแบบสหพันธรัฐ ซึ่งขัดกับหลัก “ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของตุรกี” เช่นเดียวกับการยุบพรรคเสรีภาพและประชาธิปไตย (Freedom and Democracy) ในปี ค.ศ.1993 พรรคแรงงาน (Labour Party) ในปี ค.ศ.1997 และพรรคสังคมนิยม (Socialist Party) ในปี ค.ศ.1992⁹

นอกจากนั้นในปี ค.ศ.2001 ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคคอมมิวนิสต์สามัคคีแห่งตุรกี (United Communist Party of Turkey) โดยให้เหตุผลว่าการที่ชื่อของพรรค มีคำว่า “คอมมิวนิสต์” นั้น ขัดกับหลักการเสรีนิยมประชาธิปไตยตามระบบสาธารณรัฐนิยม และในปีเดียวกันนั่นเอง ศาลรัฐธรรมนูญก็ได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคประชาธิปไตยประชาชน (People's Democratic Party) เนื่องจากเห็นว่าพรรคดังกล่าวสนับสนุนกลุ่มก่อการร้ายของพรรคนอกกฎหมายคือ พรรคคนงานเคอร์กิสถาน (PKK) ซึ่งสนับสนุนการแบ่งแยกดินแดนในตุรกี อันละเมิดหลักการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและสนับสนุนความคิดในศาสนาอิสลามที่ไม่แยกศาสนากับการเมือง และในปัจจุบัน ศาลรัฐธรรมนูญของประเทศตุรกีกำลังพิจารณาคำร้องของอัยการสูงสุดของตุรกีให้ยุบพรรคยุติธรรมและพัฒนา (Justice and Development Party) ซึ่งเป็นพรรครัฐบาลของนายกรัฐมนตรี เทย์ยิป เออร์โดแกน (Tayyip Erdogan) ในข้อหาดำเนินกิจกรรมทางศาสนาและละเมิดหลักการแยกศาสนาออกจากการเมือง¹⁰

⁷โกเมศ ขวัญเมือง. (3 ตุลาคม 2550). ศาลรัฐธรรมนูญกับการยุบพรรคการเมืองในเยอรมันและตุรกี. มติชนรายวัน

⁸นอกจากนี้ในปี ค.ศ.1998 ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคสวัสดิการ (The welfare Party) และในปี ค.ศ. 2001 สั่งยุบพรรคคุณงามความดี (The Virtue Party) เนื่องจาก พรรคทั้งสองเป็น “ตัวการหลัก” ในดำเนินกิจกรรมเข้าข่ายขัดแย้งบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ อันละเมิดหลักการแยกศาสนาออกจากการเมือง

⁹โกเมศ ขวัญเมือง. เล่มเดิม.

¹⁰แหล่งเดิม.

สำหรับกรณีของประเทศไทย การบังคับใช้บทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง และการยุบเลิกพรรคการเมืองได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 โดยให้อำนาจแก่พนักงานอัยการในการร้องขอต่อศาลให้สั่งเพิกถอนการจดทะเบียนพรรคการเมือง เมื่อพรรคการเมืองกระทำการที่ขัดต่อกฎหมาย เช่น ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีต่อประชาชน เป็นต้น และในเวลาต่อมาได้มีการตรากฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองขึ้นใช้บังคับอีกหลายฉบับ

ในส่วนขององค์กรผู้ที่มีอำนาจในการยุบเลิกพรรคการเมืองนั้น เดิมอำนาจในการยุบเลิกพรรคการเมืองเป็นอำนาจของศาลฎีกา แต่นับตั้งแต่ที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 อำนาจดังกล่าวได้กลายมาเป็นของศาลรัฐธรรมนูญ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน¹¹

โดยที่ผ่านมามีประเทศไทยได้ปรากฏเหตุการณ์ของการยุบเลิกพรรคการเมืองมาแล้วทั้งสิ้นกว่า 174 พรรค ซึ่งเป็นกรณีที่เกิดจากคำสั่งของคณะปฏิวัติหรือคณะรัฐประหารที่เข้ายึดอำนาจทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว อันมีผลให้พรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นในขณะนั้นต้องถูกยุบเลิกไปจำนวน 43 พรรค โดยเกิดจากคำสั่งของศาลฎีกาให้ยุบเลิกพรรคการเมืองจำนวน 36 พรรค¹² และกล่าวถึงเฉพาะศาลรัฐธรรมนูญรวมทั้งคณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองรวมแล้วทั้งสิ้นกว่า 95 พรรค¹³ ซึ่งมูลเหตุที่ศาลรัฐธรรมนูญใช้ในการยุบพรรคการเมืองนั้นเป็นมูลเหตุซึ่งกำหนดไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550

¹¹แม้ว่าภายในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการรัฐประหารเกิดขึ้น และได้มีการประกาศให้อำนาจแก่คณะตุลาการรัฐธรรมนูญในการทำหน้าที่พิจารณาคดียุบพรรคการเมืองที่ค้าง พิจารณาในศาลรัฐธรรมนูญแทนศาลรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่อย่างไรก็ดี ก็ยังอาจถือได้ว่า อำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดียุบพรรคการเมืองดังกล่าวเป็นอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ โปรดดู มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 และพ.ศ.2550

¹²ข้อมูลลำดับการยุบพรรคการเมืองในประเทศไทยตั้งแต่ในอดีตที่ถูกตั้งขึ้นตาม พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 ทั้งนี้ โดยประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 8 จนถึงการยุบพรรคการเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในวันที่ 2 ธันวาคม 2551 อ้างถึงใน สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2552). *การยุบพรรคการเมืองในประเทศไทย* .หน้า 63-90.

¹³ข้อมูลจากฝ่ายกิจการพรรคการเมืองสำนักกิจการพรรคการเมืองและการออกเสียงประชามติ ณ วันที่ 6 พฤศจิกายน 2550.

3.2 เหตุของการยุบพรรคการเมือง¹⁴

แม้การยุบพรรคการเมืองจะเป็นการควบคุมมิให้พรรคการเมืองกระทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่การลงโทษพรรคการเมืองเพียงเพราะเหตุดังกล่าว ไม่อาจควบคุมให้พรรคการเมืองนั้นยุติการกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองได้โดยสิ้นเชิง เพราะเจตนารมณ์ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองยังคงมีอยู่ จึงต้องมีข้อห้ามในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนผลทางกฎหมายเพื่อให้ครอบคลุมและเหมาะสม ดังนี้

การยุบพรรคการเมือง มีผลเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพต่อเจตนารมณ์ของประชาชนในทางการเมือง ซึ่งเหตุแห่งการยุบพรรค อาจปรากฏในทางรูปแบบ โดยผ่านทางสัญลักษณ์ หรือการดำเนินกิจกรรม หรือในทางเนื้อหา เพื่อควบคุมถึงการจัดตั้งพรรค และตัวกรรมการในพรรคการเมือง

ในประเทศไทย การที่พรรคการเมืองมิได้จัดทำรายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนของพรรคการเมืองและยื่นต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งให้ถูกต้องตามความเป็นจริง อาจเป็นเหตุให้มีการยุบพรรคการเมืองได้ ทั้งนี้ ตามมาตรา 93 วรรคหนึ่ง ประกอบกับมาตรา 82 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 นอกจากนี้ กฎหมายยังได้กำหนดไว้ว่าการที่พรรคการเมืองใดมิได้จัดทำรายงานการดำเนินการของพรรคการเมืองและแจ้งต่อนายทะเบียนพรรคการเมือง พรรคการเมืองดังกล่าวอาจถูกยุบได้เช่นกัน ทั้งนี้ ตามมาตรา 93 วรรคหนึ่ง ประกอบกับมาตรา 42 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว

การดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองอาจต้องมีข้อจำกัดห้ามพรรคการเมืองไว้ เช่น ในแอลเบเนีย พรรคไม่อาจมีนโยบายหรือดำเนินกิจกรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อ ประชาธิปไตยหรือเป็นเผด็จการ แต่พรรคต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานซึ่งตั้งอยู่บนหลักนิติรัฐ ประชาธิปไตยและสังคม ในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันพรรคไม่อาจดำเนินการที่อาจกระทบต่อกฎเกณฑ์ระดับรัฐธรรมนูญเสรีประชาธิปไตย อันได้แก่ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน การเคารพเจตจำนงของรัฐโดยประชาชนเสี่ยงข้างมาก การคุ้มครองเสรีภาพและความเสมอภาค การแบ่งแยกอำนาจหลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง ความหลากหลายและเสมอภาคของพรรคการเมือง และความเป็นอิสระขององค์กรตุลาการ หรือในประเทศฝรั่งเศส พรรคต้องดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย เป็นต้น

กรณีของความเป็นเอกภาพของรัฐก็เช่นเดียวกันในหลายประเทศมีข้อห้าม เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้ เช่น ในประเทศฝรั่งเศส พรรคต้องเคารพหลักอำนาจอธิปไตยแห่งชาติ พรรคในเยอรมันอาจถูกยุบหากกระทำการที่เป็นอันตรายต่อการดำรงอยู่ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน

ในขณะที่ประเทศไทย กฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองกำหนดว่า หากพรรคการเมืองใดกระทำการอันเป็นการล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็น

¹⁴ สิรินาถ วิสุทธิวัชรกุล, เล่มเดิม, หน้า 64-69.

ประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง ประเทศโดยวิธีการ ซึ่งมีได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือกระทำการตามที่รัฐธรรมนูญให้ถือว่า เป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจโดยวิธีการดังกล่าว หรือกระทำการฝ่าฝืน กฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้งซึ่งมีผลทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริต หรืออาจกระทำการ เป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามรัฐธรรมนูญ หรืออาจกระทำการอันเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐหรือขัดต่อกฎหมาย หรือ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือในกรณีที่พรรคการเมือง กรรมการ หรือ ผู้ดำรงตำแหน่งในพรรค หรือเจ้าหน้าที่ของพรรคการเมืองใดมีแนวโน้มนโยบายอันเป็นการช่วยเหลือ สมาชิกวุฒิสภา ในการเลือกตั้งหรือการเข้ารับการสรรหาไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม หรือรับบริจาค โดยรู้หรือควรรู้ หรือ มีเหตุอันควรสงสัยว่าสิ่งนั้นได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย พรรคการเมืองนั้น อาจถูกยุบพรรคได้ ทั้งนี้ ตามมาตรา 94 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550

3.2.1 การยุบพรรคการเมืองในต่างประเทศ

พรรคการเมืองในแต่ละประเทศมีวิวัฒนาการที่แตกต่างกัน แต่ต่างก็มองเห็นความสำคัญของพรรคการเมือง สืบเนื่องมาจากอำนาจที่มีผลต่อการดำเนินไปของประเทศ ขึ้นอยู่กับบทเรียนทางประวัติศาสตร์ สภาพทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละประเทศที่เคยได้รับและประสบมานอกจากนี้พรรคการเมืองมิได้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น ยังมีอำนาจในการเจริญเติบโตของประเทศด้วย ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าการจัดตั้งพรรคการเมืองในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ประเทศสเปน และประเทศตุรกี มีแนวทางในการพัฒนาประเทศโดยการปฏิบัติหลายครั้ง มีการจัดตั้งพรรคจำนวนมากที่มีเจตนารมณ์ที่ชัดเจนแตกต่างกัน รวมจนถึงการยุบพรรคที่เกิดขึ้นจากการฝ่าฝืนต่อรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับพรรคการเมืองในประเทศไทยที่นำมาสู่การยุบพรรคการเมือง จนตัดสิทธิทางการเมืองของกรรมการบริหารพรรคการเมือง ดังนั้น เพื่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจการยุบพรรคการเมืองในแต่ละประเทศได้ดียิ่งขึ้น ในบทนี้จึงได้ทำการศึกษาถึงวิวัฒนาการของกฎหมายเกี่ยวกับพรรคการเมือง การเลิกและการยุบพรรคการเมือง รวมทั้งผลของการยุบพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ ซึ่งอาจศึกษาถึงรายละเอียดได้ ดังนี้

3.2.1.1 ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน¹⁵

ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันเป็นประเทศที่มีประวัติทางการเมืองการปกครองมาอย่างยาวนาน ซึ่งสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในพรรคการเมือง รวมถึงการบริหารจัดการของหัวหน้าพรรค และกรรมการบริหารพรรคการเมือง ทำให้มีการปฏิรูปพรรคการเมือง รวมถึงการควบคุมมิให้พรรคการเมืองดำเนิน

¹⁵ สิรินาด วิสุทธวัชรกุล. (2553). ปัญหาการยุบพรรคการเมืองในระบบกฎหมายไทย. หน้า 72-98.

กิจกรรมทางการเมืองจนกระทบต่อการปกครองประเทศ จึงนำมาสู่การศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมือง ดังนี้

1) การยุบพรรคการเมือง

จากการพัฒนาการปกครองของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันที่มีความรุนแรงและประชาชนถูกกระทบสิทธิจากการใช้อำนาจของพรรคการเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้แนวคิดในการยุบพรรคการเมืองของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันมีสภาพบังคับที่ชัดเจน โดยการตัดสินใจทางการเมือง แม้ว่าบทลงโทษจะไม่แตกต่างกับประเทศไทย แต่กระบวนการพิจารณาถึงความแตกต่าง เพราะมิได้นำเอาความผิดทางอาญามาพิจารณาเพื่อประกอบการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

(1) แนวคิดการยุบพรรคการเมือง

ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันเป็นประเทศแรกๆ ที่ได้มีการยุบเลิกของพรรคการเมืองเกิดขึ้น แม้ว่าการที่ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันให้ความสำคัญในเรื่องที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อันจะเป็นสิ่งที่ดีต่อรัฐเสรีประชาธิปไตย แต่การที่พรรคการเมืองของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันมีสิทธิและเสรีภาพมากเกินไป จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้พรรคการเมืองที่มีระบอบการปกครองแบบเผด็จการแฝงตัวเข้ามาตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ เพื่อล้มล้างระบอบประชาธิปไตย ด้วยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของพรรคการเมืองในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ส่งผลให้ผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีวัตถุประสงค์ที่จะป้องกันไม่ให้พรรคการเมืองที่เป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตยได้อาศัยความอิสระจากประชาธิปไตยมาล้มล้างประชาธิปไตยเสียเอง ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นในยุคสาธารณรัฐเยอรมัน ที่ 1 และเห็นว่าการยุบพรรคการเมืองนั้น แสดงให้เห็นถึงประชาธิปไตยที่มีระบบป้องกันตนเอง และสามารถโต้ตอบกับสิ่งที่ปฏิกิริยากับประชาธิปไตยได้ ไม่ใช่เพียงแต่ประชาธิปไตยที่อยู่กับที่และรอวันที่จะถูกทำลายอีกต่อไป¹⁶ ในรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ค.ศ. 1949¹⁷ จึงได้มีการบัญญัติถึงเหตุแห่งการยุบพรรคการเมืองว่า “ไม่ว่าจะโดยเหตุผลของวัตถุประสงค์หรือความประพฤติของสมาชิกพรรคการเมืองก็ตาม พรรคการเมืองที่มุ่งหมายที่จะขัดขวางหรือทำลายระบอบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย หรือเป็นภัยต่อการดำรงอยู่ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ต้องถือว่าเป็นพรรคการเมืองที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ”¹⁸

¹⁶Geherd E. Grundler. “25 Jahre Bundesrepublik Deutschland.” หรือ 25 ปี สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี. หน้า 137-140.

¹⁷รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ค.ศ. 1949 หรือเรียกว่า “กฎหมายพื้นฐาน”

¹⁸รัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ค.ศ. 1949 มาตรา 21 अनुมาตรา 2

อย่างไรก็ดี การห้ามพรรคการเมืองหรือการยุบพรรคการเมือง ซึ่งได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น ก่อให้เกิดประเด็นถกเถียงกันมาโดยตลอดว่า แท้จริงแล้ว การห้ามพรรคการเมืองเป็นการขัดแย้งกับหลักประชาธิปไตย และ(หรือ) เป็นความจำเป็นเพื่อการพิทักษ์รัฐธรรมนูญอย่างมีประสิทธิภาพ โดยหากพิจารณาว่าการห้ามพรรคการเมืองของระบบพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตย เป็น ultima ratio (สิ่งจำเป็นสุดท้าย) ในการลดรอนสิทธิและเสรีภาพของกระบวนการทางการเมืองแล้ว ขอบเขตของการตีความในเรื่องการห้ามพรรคการเมืองจึงต้องเป็นไปอย่างเคร่งครัด แต่หากพิจารณาแล้วเห็นว่าการห้ามพรรคการเมืองจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อการพิทักษ์รัฐธรรมนูญให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การตีความจึงต้องครอบคลุมมากที่สุด ทั้งนี้ ได้มีนักวิชาการให้ความเห็นในเรื่องดังกล่าวไว้ในทั้งสองกรณี ดังเช่น Eckhardt Stein ซึ่งเห็นว่า การห้ามพรรคการเมืองขัดกับหลักประชาธิปไตยและการตีความตามกรณิดังกล่าวต้องใช้อย่างเคร่งครัด โดยการห้ามพรรคการเมืองเป็นข้อยกเว้น ในขณะที่นักวิชาการอีกฝ่ายเช่น Klaus Stern ได้กล่าวอ้างถึงความจำเป็นในการคุ้มครองรัฐธรรมนูญ จึงเห็นว่าต้องตีความเพื่อให้ครอบคลุมการห้ามพรรคการเมืองไว้อย่างกว้าง¹⁹ ยิ่งไปกว่านั้น ประเด็นปัญหาระหว่างการขัดกันของการห้ามพรรคการเมืองตามกฎหมายดังกล่าวกับหลักทั่วไปของเสรีประชาธิปไตย ได้ถูกหยิบยกขึ้นวินิจฉัยในคำพิพากษาในคดียุบพรรค KPD²⁰ โดยเกิดประเด็นคำถามที่ว่ารัฐธรรมนูญในแบบเสรีนิยมประชาธิปไตย การที่จะปกป้องคุณค่าพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ กลับทำให้ต้องไปลดรอนเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างมากจนเป็นการขัดกับรัฐธรรมนูญเสียเอง ซึ่งในประเด็นนี้ศาลรัฐธรรมนูญได้ปฏิเสธการขัดกัน แต่ไม่ได้ขัดต่อหลักพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ นอกจากบทบัญญัติดังกล่าวในรัฐธรรมนูญจะแสดงให้เห็นถึงหลักประชาธิปไตยที่ปกป้องตัวเองได้แล้ว หลักการในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังได้มีผลผูกพันต่อศาลรัฐธรรมนูญอีกด้วย จากอดีตที่ผ่านมา การยุบพรรคการเมืองในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันได้เกิดขึ้นเพียง 3 ครั้ง ทั้งนี้ ครั้งแรกเกิดขึ้นในสมัยของพรรคนาซี ซึ่งมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า พรรคกรรมกรเยอรมันแนวชาติสังคมนิยม (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei) หรือเรียกอีกอย่างว่าพรรค NSDAP โดยพรรคนี้นับบทบาทสำคัญในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองและมีอุดมการณ์ในการปฏิเสธการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา แต่ได้อาศัยรูปแบบของการเป็นพรรคการเมืองเป็นเครื่องกำบังแฝงกายเข้ามาเพื่อทำลายระบอบการปกครองนี้²¹ โดยพรรคดังกล่าวซึ่งมีฮิตเลอร์เป็นหัวหน้าพรรคนั้น ได้ถูกศาลสูงและศาลระดับมลรัฐออกคำสั่งห้ามในปี ค.ศ.1923 โดยมีแค่เพียงรัฐบาลเวือร์ทเทิมแบร์กเท่านั้นที่ยังคง

¹⁹ อารัมภพมาตรา 43 เป็นต้นไป วิธีพิจารณาคดีตามมาตรา 13 อนุมาตรา 2

²⁰ BVerfGE 5.85 (137). อ้างถึงใน แหล่งเดิม.

²¹ บุญศรี มีวงษ์อุโฆษ. แหล่งเดิม. หน้า 138.

ไม่ยุบพรรคของฮิตเลอร์ จนกระทั่งเมื่อประมาณวันที่ 9 พฤศจิกายน ค.ศ.1923 เกิดความพยายามก่อการรัฐประหารในรัฐบาว์เรียขึ้นแต่ไม่สำเร็จ ซึ่งเป็นผลให้ฮิตเลอร์และพรรคพวกถูกจับกุมและถูกพิพากษาจำคุก 5 ปี แต่ในปี ค.ศ. 1924 ฮิตเลอร์ก็ได้ถูกปล่อยตัวและได้ก่อตั้งพรรคการเมือง NSDAP ขึ้นมาใหม่ ในปี ค.ศ.1925 แม้ว่าขณะนั้นการตั้งพรรคตัวแทนจะเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายก็ตาม แต่ในหลายๆ มลรัฐก็ยังยอมให้มีการก่อตั้งพรรคนาซีขึ้นมาได้²² ในเวลาต่อมา ศาลรัฐธรรมนูญเยอรมันได้เข้ามามีบทบาทในการยุบพรรคการเมือง 2 ครั้งติดต่อกัน คือในปี ค.ศ. 1952 ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งยุบพรรคสังคมนิยม (Sozialistische Reichspartei) หรือที่เรียกว่าพรรค SRP โดยในปี ค.ศ.1951 รัฐบาลเยอรมันได้ตัดสินใจยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์เพื่อขอให้ มีคำสั่งยุบพรรค SRP ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่รับช่วงต่อมาจากอุดมการณ์ของพรรคนาซี ซึ่งในคดีนี้ ศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ได้แยกการพิจารณาออกเป็นสองขั้นตอน โดยในขั้นตอนแรก ศาลรัฐธรรมนูญรับรู้ถึงความรู้ผลของรัฐธรรมนูญฉบับไวมาร์ ในการต่อต้านนาซี ซึ่งเข้ากุมอำนาจรัฐ โดยวิธีการที่ต้องตามรัฐธรรมนูญ และขั้นที่สองคือการเข้าสู่อำนาจรัฐโดยวิธีที่ไม่เป็นมิตร โดยไม่ว่าจะจากฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวาที่เกิดขึ้นในสังคม ล้วนเป็นสิ่งชั่วร้ายที่ต้องหลีกเลี่ยงทั้งสิ้น ศาลรัฐธรรมนูญจึงได้มีคำสั่งให้ยุบพรรค SRP จากคำวินิจฉัยดังกล่าว ศาลรัฐธรรมนูญตอบคำถามว่า อะไรคือการปกครองในระบอบเสรีประชาธิปไตย ซึ่งมาตรา 21 อนุมาตรา 2 ต้องการปกป้อง และสรุปว่าพรรคการเมืองนี้มีลักษณะเป็นองค์กรที่ไม่เป็นประชาธิปไตย เนื่องจากศาลเห็นว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรค SRP ไม่สามารถรักษาสติของตนเองในการทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติได้ และมีการเชื่อมโยงกับพรรคนาซีอย่างชัดเจน อาทิเช่น การรับสมาชิกเฉพาะผู้จงรักภักดีต่อนาซีเดิม²³ เป็นต้น

ในปี ค.ศ.1956 ศาลรัฐธรรมนูญเยอรมันได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคคอมมิวนิสต์ (Kommunistische Partei Deutschlands) หรือที่เรียกว่าพรรค KPD ขึ้นอีกครั้ง โดยพรรคดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์คอมมิวนิสต์อันอาจเป็นภัยที่คุกคามต่อประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้ดำเนินตามบรรทัดฐานเดียวกันกับในคดีพรรค SRP เพียงแต่ได้วินิจฉัยเพิ่มเติมว่า “... เพียงแค่ความคิดในการต่อต้านการปกครองนั้น ไม่เพียงพอในการจะบอกว่าพรรคการเมืองนั้นขัดรัฐธรรมนูญ หากแต่ต้องมีการกระทำที่ไม่เป็นมิตรและมุ่งต่อผลด้วย

²² Geherd E. Grundler, 25 Jahre Bundesrepublik Deutschland หรือ 25 ปี สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี, หน้า 137-140.

²³ เจ็มทอง ดันสกุลรุ่งเรือง, การยุบพรรคการเมืองเนื่องจากการกระทำผิดกฎหมายเลือกตั้งของผู้บริหารพรรคการเมืองเป็นอันตรายต่อประชาธิปไตย, รวบรวมความกฎหมายมหาชนจากเว็บไซต์ www.pub-law.net เล่ม 8, หน้า 231.

แต่อย่างไรก็ดี การกระทำที่ศาลรัฐธรรมนูญจะใช้พิจารณาว่าเพียงพอที่จะยุบพรรคได้หรือไม่นั้น ไม่ต้องถึงขั้นเป็นการกระทำผิดกฎหมายที่จะล้มล้างรัฐธรรมนูญ เพียงแต่พรรคการเมืองมีความพยายามเช่นนั้นก็เพียงพอแล้ว” ที่ศาลรัฐธรรมนูญจะมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้นได้²⁴

(2) สาเหตุและข้อจำกัดของการเลิกและยุบพรรคการเมือง

ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันให้ความสำคัญกับการเคารพในหลักประชาธิปไตยเสียอย่างมาก การจัดตั้งพรรคการเมืองที่แฝงตัวเข้ามาตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญได้ จึงทำให้พรรคสังคมนิยมแห่งชาติหรือพรรคนาซี ซึ่งอ้างว่าได้รับเสียงข้างมากจากประชาชนและได้รับการเลือกตั้งมาถูกต้องตามรัฐธรรมนูญสามารถดำเนินการต่างๆ ที่เป็นผลร้ายกับประชาธิปไตย จากบทเรียนทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาดังกล่าว ทำให้ต้องมีการเลิกหรือยุบพรรคการเมือง

1. สาเหตุและข้อจำกัดของการเลิกและยุบพรรคการเมือง

จากการที่รัฐธรรมนูญฉบับไวมาร์ของเยอรมันได้กำหนดให้การยกเลิกพรรคการเมือง จะกระทำได้นั้นต่อเมื่อพรรคการเมืองนั้นได้กระทำความผิดกฎหมายอาญา กล่าวคือต้องเป็นการใช้กำลังเข้ายึดอำนาจรัฐเท่านั้น จึงทำให้ไม่สามารถจัดการกับพรรคการเมืองที่แฝงตัวเข้ามาตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญได้ ประกอบกับประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันให้ความสำคัญกับการเคารพในหลักประชาธิปไตยเสียอย่างมาก จึงทำให้พรรคสังคมนิยมแห่งชาติหรือพรรคนาซี ซึ่งอ้างว่าได้รับเสียงข้างมากจากประชาชนและได้รับการเลือกตั้งมาถูกต้องตามรัฐธรรมนูญสามารถดำเนินการต่างๆ ที่เป็นผลร้ายกับประชาธิปไตย อีกทั้งการออกกฎหมายห้ามมิให้มีพรรคการเมืองอื่นหรือออกกฎหมายซึ่งเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลเป็นอย่างมาก ดังนั้น เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน หรือที่เรียกว่ากฎหมายพื้นฐาน (Basic Law) จึงได้มีการกำหนดเหตุแห่งการยุบพรรคการเมืองไว้ โดยไม่ว่าจะโดยเป้าหมายของพรรคหรือเมื่อพิจารณาจากพฤติกรรมของบรรดาผู้ที่ฝักใฝ่ในพรรคแล้ว พรรคการเมืองใดมีความมุ่งหมายเพื่อขัดขวางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หรือเป็นภัยต่อการดำรงอยู่ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน พรรคการเมืองนั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญ

จากบทบัญญัติดังกล่าว หากพรรคการเมืองใดมีวัตถุประสงค์ในการลิดรอนหรือทำลาย ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย หรือเป็นภัยต่อการดำรงอยู่ของรัฐแล้ว ก็ย่อมจะถือได้ว่าพรรคการเมืองนั้นมีวัตถุประสงค์ไม่สอดคล้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญ ทำให้พรรคการเมืองนั้นไม่มีความเป็นพรรคการเมืองตามเพราะขาดองค์ประกอบของความเป็นพรรคการเมืองตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้

²⁴ เฟิ่งอ๋าง.

นอกจากนี้วัตถุประสงค์ของพรรคการเมืองซึ่งจะถือได้ว่าเป็นการจำกัดหลักเสรีประชาธิปไตยนั้น วัตถุประสงค์ดังกล่าวต้องแสดงให้เห็นถึงการเข้าไปร่วมต่อสู้หรือต่อต้านอย่างรุนแรง รวมถึงต้องมีวัตถุประสงค์ที่เป็นปฏิกิริยาต่อประชาธิปไตยและเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายภายในประเทศ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ได้เคยให้ความเห็นไว้ดีกว่า “พรรคการเมืองใดจะขัดต่อรัฐธรรมนูญได้นั้น พรรคการเมืองดังกล่าวจะต้องมีเจตนาทำลายคุณค่าและหลักการสูงสุดของรัฐธรรมนูญ มิใช่เฉพาะแต่เพียงไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับ”²⁵

ดังนั้น เพียงการต่อต้านบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญหรือองค์กรตามรัฐธรรมนูญ จึงมีอาจถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ โดยวัตถุประสงค์ที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญนั้น อาจแสดงออกโดยการประกาศเป็นนโยบายการปราศรัยของผู้นำ การทำให้ปรากฏโดยการฝึกอบรมหรือการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของพรรคเป็นต้น และในกรณีของการกระทำของบุคคล กฎหมายพื้นฐานใช้คำว่าผู้ที่ฝึกฝนในพรรคการเมืองซึ่งหมายถึงผู้ที่มีอุดมการณ์ในทางการเมืองของพรรค อันมีความหมายที่กว้างกว่าสมาชิกของพรรค ที่จะเป็นผลให้พรรคอาจต้องรับผิดชอบเพราะกิจกรรมของบุคคลที่เกี่ยวข้องหากได้กระทำการไปตามวัตถุประสงค์ของพรรคหรือในเรื่องที่เกี่ยวข้อง โดยความรับผิดชอบในที่นี้ หมายความว่ารวมถึงกรณีที่มีสิทธิทำการแทนพรรคกระทำการในนามพรรค ในสิ่งที่ป็นศัตรูกับความเป็นประชาธิปไตย รวมทั้งในกรณีที่พรรคการเมืองไม่หลีกเลี่ยงการกระทำของบุคคลเหล่านั้นด้วย แต่ทั้งนี้ การกระทำของผู้เกี่ยวข้องผูกพันกับพรรคที่จะทำให้พรรคต้องถูกยุบนั้นจะต้องเป็นกรณีที่พรรคมีส่วนรู้เห็นและมีบทบาทที่จะทำให้เกิดการกระทำนั้น ซึ่งได้แก่การกระทำจากส่วนที่มีอำนาจหน้าที่บริหารพรรค แต่สำหรับการกระทำของบุคคลที่นอกกลุ่มนอกทางเพียงบางคนไม่เพียงพอที่จะถือได้ว่าเป็นการกระทำของพรรค และต้องให้พรรคร่วมรับผิดชอบ²⁶

(3) กระบวนการพิจารณาตัดสินและขั้นตอนในการยุบเลิกพรรคการเมือง

ในการศึกษาถึงกระบวนการพิจารณาตัดสินยุบเลิกพรรคการเมืองในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันนั้นจะพิจารณาถึงองค์กรที่มีอำนาจในการพิจารณาตัดสินและขั้นตอนในการพิจารณาตัดสิน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. องค์กรที่มีอำนาจพิจารณาตัดสินเมื่อพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ค.ศ.1949 (Basic Law For the Federal Republic of Germany) มีศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์มีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยปัญหาความไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ประกอบกับรัฐธรรมนูญ

²⁵ BVerfGE 2. 1 (12f.)

²⁶ สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. แหล่งเดิม.

ว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ ค.ศ. 1993 (Gesetz über das Bundesverfassungsgericht – BVerfGG) มาตรา 13 (2) ซึ่งว่าด้วยเขตอำนาจศาลรัฐธรรมนูญบัญญัติว่าศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์มีอำนาจในการวินิจฉัยกรณีพิพาท

นอกจากนั้น มาตรา 46 แห่งรัฐบัญญัติว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ ค.ศ.1993 ได้วางข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยความไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพรรคการเมืองโดยศาลรัฐธรรมนูญ ไว้ว่าถ้าตามคำร้องมีเหตุผลที่รับฟังได้ ให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่าพรรคการเมืองนั้นไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ การวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญอาจจำกัดสิทธิในทางกฎหมายหรือจำกัดสิทธิส่วนใดส่วนหนึ่งของพรรคการเมืองได้ การวินิจฉัยให้ยุบพรรคการเมืองหรือบางส่วนของพรรคการเมือง รวมทั้งการห้ามจัดตั้งองค์กรแนวร่วมของพรรคการเมืองย่อมมีผลผูกพัน ศาลรัฐธรรมนูญอาจวินิจฉัยให้ทรัพย์สินของพรรคการเมืองส่วนใดส่วนหนึ่งตกเป็นของสหพันธ์หรือของมลรัฐเพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะได้จากการพิจารณาบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่าศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน²⁷ (Bundesverfassungsgericht) เป็นองค์กรผู้มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดียุบพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นภายในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน

2. ขั้นตอนในการพิจารณาคดีในส่วนที่ว่าด้วยกระบวนการวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญในการพิจารณาพิพากษาคดียุบพรรคการเมืองนั้น ได้กำหนดให้มีเพียงรัฐบาลสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาเท่านั้น ที่จะเป็นผู้มีสิทธิเสนอคำร้องเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมือง และสำหรับพรรคการเมืองที่ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและมีการจัดโครงสร้างองค์กรของพรรคอยู่ในเฉพาะเขตมลรัฐเท่านั้น ให้เป็นหน้าที่ของรัฐบาลของมลรัฐในการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ ในขณะที่มาตรา 44 ของรัฐบัญญัติฉบับเดียวกันได้กำหนดให้พรรคการเมืองหรือผู้แทนตามกฎหมายของพรรคการเมืองเท่านั้นที่ เป็นผู้ถูกฟ้องคดี ทั้งนี้ ในการเสนอคำร้องเพื่อยื่นฟ้องคดีต่อศาลรัฐธรรมนูญ จะต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร และเมื่อมีการยื่นคำร้องสู่ศาลรัฐธรรมนูญแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญจะพิจารณาว่า พรรคการเมืองนั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญ

²⁷ ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันจัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1951 โดยเป็นองค์กรระดับรัฐธรรมนูญที่ใช้อำนาจตุลาการ ซึ่งมีสถานะในทางกฎหมาย 2 ประการ กล่าวคือ เป็นศาลประการหนึ่ง และเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ อีกประการหนึ่ง โดยศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจในการตรวจสอบคำพิพากษา และยกคำพิพากษาของศาลอื่นๆ ได้ ในเฉพาะกรณีที่คำพิพากษาของศาลอื่นขัดต่อรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ไม่มีอำนาจตรวจสอบการใช้และการตีความกฎหมายของศาลอื่นที่ไม่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญ อ้างถึงในวรเจตน์ ภาคิรัตน์, *วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ: ศึกษาเปรียบเทียบกรณีของศาลรัฐธรรมนูญต่างประเทศกับศาลรัฐธรรมนูญไทย*, หน้า 21-29.

หรือไม่ ซึ่งศาลจะพิจารณาในประเด็นจุดมุ่งหมายและผู้สนับสนุนพรรคการเมืองว่าได้กระทำการขัดขวางหรือมุ่งหวังทำลายหลักเสรีประชาธิปไตยหรือไม่ สำหรับการวินิจฉัยชี้ขาดคดีเพื่อจะมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองใดให้การลงมติซึ่งเป็นการตัดสินชี้ขาดคดีและจะต้องได้คะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของตุลาการที่ประกอบขึ้นเป็นองค์คณะ²⁸ ดังนั้น หากการลงมติไม่ถึงสองในสาม พรรคการเมืองนั้นก็ไม่อาจถูกศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคได้

จากเหตุการณ์ยุบเลิกพรรคการเมืองในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันที่ผ่านมาในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์เยอรมันได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง อาทิ เช่น

1. ในคดียุบพรรค NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter-Partei)

เหตุการณ์ของการยุบพรรคกรรมกรเยอรมันแนวชาตินิยม หรือพรรคนาซี ในยุคสาธารณรัฐที่ 1 เมื่อประมาณปี ค.ศ. 1923 นั้น ถือเป็นปรากฏการณ์ครั้งแรก โดยศาลสูงและศาลระดับมลรัฐได้ออกคำสั่งห้ามพรรคการเมืองดังกล่าว เนื่องจากมีอุดมการณ์ในการปฏิเสธการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา แต่ได้อาศัยรูปแบบของการเป็นพรรคการเมืองเป็นเครื่องกำบังแฝงกายเข้ามาทำเพื่อทำลายระบอบการปกครองนี้²⁹

2. ในคดี BVerfGE 2, 1 - SRP-Verbot

รัฐบาลของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันได้ยื่นฟ้องต่อศาลรัฐธรรมนูญให้พิพากษาว่า พรรค SRP ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เนื่องจากการดำเนินกิจการของพรรคเป็นปฏิกิริยาต่อการบริหารของรัฐบาลและประชาธิปไตย โดยรัฐบาลได้อ้างว่าโครงสร้างภายในของพรรค SRP ขัดต่อหลักประชาธิปไตย โดยตั้งอยู่บนหลักเผด็จการและยังเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ขององค์การทางการเมืองของพรรค NSDAP³⁰ ซึ่งพรรคการเมืองทั้งสองมีวัตถุประสงค์ที่เหมือน หรือคล้ายคลึงกัน ในความต้องการที่จะล้มล้างระบอบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย จึงได้ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิพากษาว่าพรรค SRP ขัดต่อรัฐธรรมนูญ โดยให้มีคำสั่งยุบพรรค SRP ให้ห้ามพรรค SRP และองค์การที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ Reichsfront, Reichjugend, SRP-Frauenbund และพรรคตัวแทนและให้ทรัพย์สินทั้งหมดของพรรค SRP และองค์การที่เกี่ยวข้องตกเป็นของแผ่นดิน

²⁸ รัฐบัญญัติว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน มาตรา 15 วรรคสี่ประโยคที่หนึ่ง แหล่งเดิม. หน้า 63.

²⁹ บุญศรี มีวงษ์อุโฆษ. แหล่งเดิม. หน้า 138.

³⁰ หรือพรรคกรรมกรเยอรมันแนวชาตินิยมหรือพรรคนาซี ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยฮิตเลอร์

ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ได้วินิจฉัยในประเด็นต่างๆ ไว้ดังนี้

(1) พรรค SRP ในฐานะพรรคการเมืองและผู้สนับสนุนพรรค ไม่เคารพต่อสิทธิมนุษยชน เช่น คัดค้านความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทำที่แสดงออกให้เห็นเด่นชัดว่าต้องการทำให้เกิดการฟั่นเฟือนของลัทธิต่อต้านชีว

(2) พรรค SRP ไม่ได้ต่อสู้ทางการเมืองกับพรรคที่เป็นประชาธิปไตยในสหพันธ์ด้วยวิธีการที่ชอบด้วยกฎหมาย และมีนโยบายทางการเมืองที่ชัดเจนว่ามุ่งประสงค์ที่จะกำจัดพรรคการเมืองเหล่านั้นให้พ้นวิธิต่างทางการเมือง ซึ่งพรรค SRP มิได้จะต่อสู้กับพรรคใดพรรคหนึ่งแต่ต้องการที่จะกำจัดหลักพรรคการเมืองหลายพรรคให้สิ้นไป

(3) โครงสร้างภายในของพรรค SRP มีลักษณะเป็น โครงสร้างแบบเผด็จการตามหลัก ท่านผู้นำจากเบื้องบนถึงเบื้องล่าง การจะเข้าเป็นสมาชิกของพรรคไม่ได้มีเสรีภาพ แต่เป็นความจำใจ การฟั่นเฟือนสมาชิกภาพของสมาชิกสามารถกระทำได้ตามระเบียบข้อบังคับของพรรคโดยอาศัยอำนาจเด็ดขาด หรือแม้แต่การยกเลิกตัวแทนพรรคในเขตใดเขตหนึ่ง ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้เป็นการกระทำการตามอำเภอใจโดยมิได้มีกฎเกณฑ์ใดๆ ทั้งสิ้น

(4) พรรค SRP มีลักษณะผูกพันกับพรรค NSDAP ทั้งทางนโยบายพรรคแนวความคิด และการดำเนินการในภาพรวม โดยนโยบายของพรรคเป็นการให้คำมั่นสัญญาที่คลุมเครือ และมีแนวทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อหลักประชาธิปไตย ซึ่งแนวคิดต่างๆ ของผู้นำพรรคแสดงออกให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องอาณาจักรไรซ์ที่ต้องการสร้างอาณาจักรให้กับเชื้อชาติเยอรมันเท่านั้น ในส่วนแนวทางการดำเนินการของพรรค SRP มีส่วนคล้ายกับพรรค NSDAP ทั้งในภาพรวมและในรายละเอียด ทั้งในลักษณะของการสร้างองค์การเครือข่าย การโฆษณาชวนเชื่อการกล่าวโกหกหมิ่นประมาทต่อองค์กรต่างๆ ของรัฐ และยกตนเป็นศัตรูกับรัฐโดยไม่เคารพต่อสัญลักษณ์ของรัฐและไม่ปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง ในขณะที่พรรค SRP เองก็รู้ว่าพรรคของตนสืบทอดอำนาจมาจากพรรค NSDAP อันพิจารณาได้จากโครงสร้างของผู้นำภายในพรรคซึ่งส่วนใหญ่เป็นอดีตสมาชิกพรรคนาซี ทั้งยังต้องการให้สมาชิกพรรคนาซีเข้ามาเป็นสมาชิกพรรคของตน และยังไปว่านั้น ยังได้มีการยกย่องและเชิดชูความยิ่งใหญ่ของฮิตเลอร์อีกด้วย

(5) เมื่อข้อเท็จจริงแห่งคดีครบองค์ประกอบของเงื่อนไขแห่งกฎหมายตามมาตรา 21(2) ของรัฐธรรมนูญ จึงไม่จำเป็นที่จะต้องอธิบายขยายความเรื่องการไม่เคารพต่อสิทธิมนุษยชน และการเป็นศัตรูต่อระบบหลายพรรค เช่นเดียวกับความผูกพันระหว่างพรรค SRP 100 และพรรค NSDAP ในด้านนโยบาย แนวความคิดและการดำเนินการในภาพรวม

หากมองย้อนกลับไปยังพัฒนาการของพรรค NSDAP ก็มิได้มีความเคลือบแคลงสงสัยเลย ว่า พรรค NSDAP ก็ขัดต่อรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 21 (2) ของรัฐธรรมนูญในปัจจุบัน และจาก

ประสบการณ์ของพรรค NSDAP นี้เองที่ทำให้ต้องมีการบัญญัติมาตราดังกล่าว และแม้ว่าพรรค SRP จะไม่มีความเหมือนกับพรรค NSDAP ในทุกรายละเอียดก็ตาม แต่ก็อาจสรุปได้ว่า หากพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งที่มีความผูกพันกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งขัดต่อรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้น ในอดีต พรรคการเมืองนั้นก็จะพยายามดำเนินการหรือกระทำการในเนื้อหาเช่นเดียวกัน ซึ่งภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างพรรค SRP กับพรรค NSDAP นั้น สามารถพิจารณาได้จากโครงสร้างภายในพรรค SRP ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตย ดังที่เห็นได้จากพยานหลักฐาน จึงอาจสรุปได้ว่าโครงสร้างภายในพรรค NSDAP ก็คือภาพของโครงสร้างของรัฐในอนาคตหากพรรค SRP ได้อำนาจรัฐมาครอบครอง

ผลการวินิจฉัยคดี

1. เมื่อพรรค SRP ขัดต่อมาตรา 21 (2) ของรัฐธรรมนูญ พรรค SRP จึงต้องถูกยุบ ตามมาตรา 46 (3) รัฐบัญญัติว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ ค.ศ.1993

2. สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคการเมืองที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญสิ้นสุดลง อันเป็นผลโดยตรงจากการวินิจฉัยว่าพรรคการเมืองนั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญ

อย่างไรก็ดี การสิ้นสุดสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าว ให้จำกัดอยู่ที่สภาผู้แทนของสหพันธ์และในระดับมลรัฐเท่านั้น เพราะถือว่าเจตจำนงของประชาชนมีขอบเขตถึงแค่ระดับมลรัฐ ส่วนในระดับการปกครองส่วนท้องถิ่น ศาลรัฐธรรมนูญปล่อยให้เป็นที่ของพัฒนาการทางกฎหมายต่อไป

3. ผลจากการยุบพรรคการเมืองนั้น ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องให้มีผลถึงองค์การที่เกี่ยวข้องกับพรรค SRP เป็นการเฉพาะอีก เนื่องจากกรณีที่เป็นองค์การอันถือเป็นส่วนหนึ่งของพรรคการเมืองที่ถูกยุบแล้ว ก็จะต้องถูกยุบไปด้วย เหตุผลประการสำคัญคือเพื่อให้การก่อตั้งพรรคการเมืองเป็นอิสระจากกลุ่มใดๆ และบทบัญญัติของกฎหมายก็ห้ามเฉพาะการจัดตั้งหรือการดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐในรูปแบบการปกครองเสรีนิยมประชาธิปไตยเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากเรื่องของสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่หากยังคงสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอันเป็นตัวแทนของพรรคการเมืองที่ถูกยุบไว้ ก็ถือได้ว่าการยุบพรรคการเมืองที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญนั้น ไม่ได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเจตนารมณ์ในมาตรา 21 ของรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง

กรณีที่เป็นองค์การอิสระที่ไม่ขึ้นอยู่กับพรรค ก็ไม่ตกอยู่ได้บังคับมาตรา 21 (2) ของรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ดี หากว่าองค์การเหล่านั้นขัดต่อรัฐธรรมนูญก็ต้องดำเนินการตามมาตรา 9 (2) ของรัฐธรรมนูญ

4. การยุบเลิกพรรคการเมืองส่งผลให้ไม่สามารถสร้างองค์การตัวแทนขึ้นมาได้ เพราะการตั้งองค์การตัวแทนมีความหมายเท่ากับยอมให้มีการดำเนินกิจการขององค์การที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญนั้นต่อไป โดยเพียงการเปลี่ยนรูปขององค์การที่ถูกห้ามนั้นมาอยู่ในรูปองค์การตัวแทน ทั้งนี้ ตามที่มาตรา 46 (3) แห่งรัฐธรรมนูญว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ ค.ศ. 1993 กำหนดไว้

5. ให้ทรัพย์สินของพรรคตกเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ทั้งนี้ ตามมาตรา 46 (3) แห่งรัฐธรรมนูญว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ ค.ศ.1993

6. ผลของคำพิพากษามีผลหลังจากที่ได้มีการประกาศคำพิพากษาออกไปแล้ว ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจมีหน้าที่ต้องดำเนินการใดๆ เพื่อบังคับตามคำพิพากษา โดยต้องคำนึงถึงหลักความได้สัดส่วน และเพื่อที่จะให้มาตรการทั้งหลายเป็นไปโดยเอกภาพ ศาลจึงอาศัยอำนาจตามมาตรา 35 แห่งรัฐธรรมนูญว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ ค.ศ.1993 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในแต่ละมลรัฐรับผิดชอบ ส่วนทรัพย์สินของพรรคการเมืองที่ถูกยุบนั้นให้อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยของสหพันธ์

3.2.1.2 ประเทศสเปน³¹

ประเทศสเปนมีพัฒนาการทางด้านการเมืองมาโดยตลอด จากอดีตที่มีการปกครองในรูปแบบเผด็จการมาสู่ในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นรูปแบบประชาธิปไตย กระบวนการควบคุมการจัดตั้งและดำเนินการของพรรคการเมืองจึงมีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ซึ่งในรายละเอียดของการยุบพรรคการเมืองของประเทศสเปนมีรายละเอียดดังนี้

1) การยุบพรรคการเมือง

เพื่อให้การยุบพรรคการเมืองมีประสิทธิภาพ และมีให้ประเทศกลับไปปกครองในระบอบเผด็จการเช่นเดิม การยุบพรรคของประเทศสเปน จึงมีสาเหตุในการยุบพรรคการเมือง โดยสอดคล้องกับความเป็นมาของปัญหาในการปกครองของประเทศ ดังนี้

(1) สาเหตุการยุบพรรคการเมือง

นอกจากรัฐธรรมนูญสเปน ค.ศ. 1978 มาตรา 6 และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญที่ 6/2002 ว่าด้วยพรรคการเมืองจะได้บัญญัติรับรองสถานะของพรรคการเมืองและเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง โดยกล่าวถึงการจัดตั้งพรรคการเมือง โครงสร้างองค์การการดำเนินการ กิจกรรมของพรรคการเมือง การสั่งห้าม ระงับ หรือยุบพรรคการเมืองโดยองค์กรตุลาการ และการเงินของพรรคการเมือง หรือกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญที่ 8/2007 ว่าด้วยการเงินของพรรคการเมือง (Ley Organica 8/2007 delRegimen Electoral)ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่แหล่งเงินทุนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน การ

³¹ ณรงค์เดช สรุโณยิต. แนวทางปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมือง. หน้า 122-127.

ยกเว้นภาษีของพรรคการเมือง หรือกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญที่ 5/1985 ว่าด้วยระบบเลือกตั้ง (Ley Organica 5/1985 del Regimen Electoral) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้สมัครและการหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครและพรรคการเมือง³² แล้ว ยังได้กำหนดถึงการยุบพรรคการเมือง แต่เพื่อกำจัดพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์ไม่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยก็ต่อเมื่อพรรคการเมืองนั้น “กระทำการ” หรือ “มีกิจกรรม” ที่ขัดต่อหลักประชาธิปไตยและหลักนิติรัฐ³³ ด้วยเหตุนี้ การที่พรรคการเมืองหนึ่งๆ เพียงแต่ยึดถือ “อุดมการณ์หรือเป้าหมายที่ขัดต่อประชาธิปไตย” และประกาศว่าเป็นอุดมการณ์ของพรรคการเมืองดังกล่าวเพียงเท่านั้น ยังไม่เพียงพอที่จะถือเป็นเหตุยุบพรรคการเมือง ตราบเท่าที่ไม่มี “การกระทำ” ที่ขัดต่อประชาธิปไตยหรือโดยวิธีการนอกกรอบประชาธิปไตย เว้นเสียแต่อุดมการณ์หรือเป้าหมายดังกล่าวมีลักษณะเป็นความผิดอาญาในตัวเอง เช่น มีอุดมการณ์สร้างประเทศที่มีเผ่าพันธุ์อันบริสุทธิ์เพียงหนึ่งเดียวและมีเป้าหมายประหารคนเชื้อชาติอื่นให้สิ้นไปจากประเทศ³⁴ ทั้งนี้ กฎหมายพรรคการเมืองสเปนจึงได้กำหนด “การกระทำ” ที่เป็นเหตุให้ศาลสั่งยุบพรรคการเมือง ไว้ 3 เหตุใหญ่ๆ ดังนี้

1. การกระทำความผิดอาญาฐานการรวมกลุ่มที่มีขอบด้วยกฎหมายหรือองค์กรอาชญากรรม (Asociaciones ilícitas-Criminal Association)

รัฐธรรมนูญสเปน มาตรา 22 ซึ่งรับรองเสรีภาพในการรวมกลุ่มว่า “การรวมกลุ่มซึ่งเป้าหมายที่เป็นความผิดอาญาหรือใช้วิธีการที่เป็นความผิดอาญาย่อมถือว่าการรวมกลุ่มที่มีขอบด้วยกฎหมาย” และประมวลกฎหมายอาญาสเปนมาตรา 515 ก้อนุวัติการโดยบัญญัติรองรับให้การกระทำต่อไปนี้เป็นความผิดฐานการรวมกลุ่มที่มีขอบด้วยกฎหมายหรือองค์กรอาชญากรรม อันได้แก่

- (1) การรวมกลุ่มเพื่อก่ออาชญากรรม ใช้ จ้างวาน ยุยง ส่งเสริมให้มีการกระทำความผิดอาญา ในลักษณะที่เป็นระบบและต่อเนื่องซ้ำๆ
- (2) กลุ่มติดอาวุธหรือกลุ่มก่อการร้าย
- (3) การใช้วิธีการรุนแรงเพื่อควบคุมพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งบุคคลใดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตน
- (4) กลุ่มที่มีลักษณะคล้ายกองทหาร

³²ณรงค์เดช สรุโณมิต. แหล่งเดิม. หน้า 125-126.

³³Monica Montero-Elena. “Anti-Terrorist Measures in the Framework of Political Participation” ใน Pablo Antonio Fernández-Sánchez(ed.), “International Legal Dimension of Terrorism. Leiden, Martinus Nijhoff Publishers. 2009. หน้า 429-430. ซึ่งแปลเนื้อความในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญสเปนในคดี S.T.C..Mar.12.2003. (No48/2003) ในส่วนที่เกี่ยวข้องมาไว้ด้วย โปรดดู ณรงค์เดช สรุโณมิต. แหล่งเดิม. หน้า 127.

³⁴ณรงค์เดช สรุโณมิต. แหล่งเดิม. หน้า 127.

(5) กลุ่มที่ส่งเสริมการเลือกปฏิบัติ การบ่มเพาะความเกลียดชังหรือการใช้ความรุนแรงต่อบุคคลอื่น กลุ่มหรือสมาคมอื่นๆ เพราะเหตุความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ เป็นต้น

ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรที่มีพฤติกรรมข้างต้นไม่ว่าในฐานะหัวหน้า ผู้บริหาร หรือแม้แต่สมาชิกธรรมดาที่ย่อมมีความผิด มีโทษจำคุกสูงสุด 14 ปี และห้ามเข้าทำงานในหน่วยงานของรัฐหรือเข้าสู่ตำแหน่งสาธารณะเป็นเวลา 15 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมกับความร้ายแรงของการกระทำ ความผิด นอกจากนี้ ศาลยังมีอำนาจสั่งให้ยุติการกระทำที่ผิดกฎหมาย สั่งห้ามดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดหรือห้ามดำเนินกิจกรรมใดๆ เป็นเวลาไม่เกิน 5 ปี หรือแม้แต่สั่งสลายการรวมกลุ่มหรือยุบองค์กรดังกล่าว

2. การกระทำละเมิดหลักประชาธิปไตยในพรรคการเมือง (Internal Democracy)³⁵

ในแง่โครงสร้างและการดำเนินการภายในต่างๆ ไม่ว่าการจัดตั้งจะต้องระบุเกี่ยวกับการที่สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตยในการควบคุมตรวจสอบหัวหน้าพรรคซึ่งมาจากเลือกตั้ง ตราสารจัดตั้ง อย่างน้อยต้องระบุถึงสิทธิของสมาชิกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพรรคและในองค์กรตัดสินใจภายในพรรค การคัดเลือกผู้แทนของพรรค สิทธิที่จะเข้าร่วมประชุมใหญ่และเลือกผู้บริหารพรรค เป็นต้น หากเห็นว่าขัดต่อกฎหมาย ตราสารจัดตั้งหรือข้อบังคับพรรค สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมในกรณีที่จะถูกขับออกจากพรรคหรือถูกลงโทษที่จะมีผลเป็นการลิดรอนสิทธิต่างๆ ในฐานะสมาชิก³⁶ ย่อมไม่อาจถือเป็นเหตุให้มีการยุบพรรคการเมืองได้ เว้นแต่ เป็นกรณีรุนแรงมีการกระทำต่อเนื่องซ้ำๆ หลายครั้ง³⁷

3. สมรู้ร่วมคิดหรือพัวพันกับการก่อการร้ายหรือการละเมิดสิทธิเสรีภาพ ขั้นพื้นฐานอย่างร้ายแรง

พรรคการเมืองใดกระทำการหรือดำเนินกิจกรรมอันมีลักษณะเป็นปฏิปักษ์ต่อหลักการประชาธิปไตย โดยเฉพาะการกระทำที่มุ่งหมายเพื่อบั่นทอนหรือทำลายระบอบการปกครองที่รับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ อาจมีการประกาศให้พรรคการเมืองดังกล่าวเป็นพรรคที่มีขอบด้วยกฎหมายได้ ดังนี้

(1) การละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมที่เป็นการทำร้ายร่างกาย ฆาตกรรม หรือการประหารชีวิตประหาร กีดกันบุคคลใดๆ เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องอุดมการณ์ ศาสนา เชื้อชาติ

³⁵Yigal Mersel. "The Dissolution of Political Parties:The problem of Internal Democracy." *International Journal of Constitutional Law*. (Vol. 4,January,2 006). p.84-112.

³⁶L.O.P..art. 7.

³⁷L.O.P..art. 10.2.b.

(2) การยุบ ย้าย หรือกระดุนให้มีการใช้ความรุนแรง เพื่อใช้เป็นวิถีทางให้บรรลุถึงเป้าหมายทางการเมือง หรือเพื่อใช้เป็นวิถีทางในการทำลายเงื่อนไขอันจำเป็นในการดำรงอยู่ของระบบประชาธิปไตย

(3) การสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือทางการเมืองแก่กลุ่มก่อการร้าย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่จะล้มล้างความสงบเรียบร้อยทางรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อบกวนความเป็นอยู่โดยสงบสุขของสังคมอย่างรุนแรง ตลอดจนขยายผลการก่อการร้ายอันเป็นการขยายระดับความหวาดกลัวหรือเพิ่มระดับภาวะคุกคามของการก่อการร้ายดังกล่าว

กล่าวโดยสรุป พรรคการเมืองอาจถูกยุบไปด้วยเหตุนี้ หากกิจกรรมของพรรคมีลักษณะละเมิดหลักประชาธิปไตย กิจกรรมดังกล่าวมีลักษณะรุนแรงและมีการกระทำซ้ำๆ บ่อยครั้งหรืออย่างเป็นระบบ ส่งผลให้อนุมานได้ว่า พรรคการเมืองดังกล่าวมีเป้าหมายที่จะทำลายหรือล้มล้างระบอบประชาธิปไตยซึ่งรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน³⁸

3.2.1.3 ประเทศตุรกี

ประเทศตุรกีเป็นประเทศที่มีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงมาปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงให้ความสำคัญต่อการจัดตั้งพรรคการเมือง และการควบคุมพรรคการเมือง แม้ว่าการพัฒนาการปกครองของประเทศตุรกีจะคล้ายคลึงกับประเทศไทย แต่กลับให้ความสำคัญต่ออำนาจของปวงชนมากกว่าประเทศไทย ดังเช่นการลงโทษที่มีเพียงการตัดสิทธิทางการเมือง ดังจะได้อธิบายต่อไป

ประเทศตุรกี เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีเหตุการณ์ของการยุบเลิก พรรคการเมืองเกิดขึ้นบ่อยครั้ง โดยรัฐธรรมนูญของประเทศตุรกีได้กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็น องค์กรผู้มีอำนาจในการพิจารณาคดียุบพรรคการเมือง ซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญตุรกีมี อำนาจดังกล่าวนี้ จะต้องปรากฏว่าพรรคการเมืองมีระเบียบหรือข้อบังคับหรือดำเนินกิจกรรมใดที่เป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติในมาตรา 68 วรรคสี่ ของรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกัน³⁹ ทั้งนี้ มาตรา 68 วรรคสี่ของรัฐธรรมนูญตุรกี ได้บัญญัติถึงเหตุของการยุบเลิกพรรคการเมืองไว้ว่า "ข้อบังคับหรือ นโยบาย ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมใดๆ ของพรรคการเมืองจะต้องไม่ขัดหรือแย้งต่อความเป็นอิสระของรัฐ ความเป็นเอกภาพของดินแดนและชาติ หลักสิทธิมนุษยชน หลักความเสมอภาคตามกฎหมาย หลักอธิปไตยของรัฐ หลักประชาธิปไตยของรัฐมรวาส หรือมีเป้าหมายเพื่อป้องกันหรือเพื่อก่อตั้งชนชั้นหรือกลุ่มเผด็จการ

³⁸ Monica Montero-Elena. แหล่งเดิม. หน้า 436.

³⁹ THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF TURKEY ARTICLE 69 (As amended on July 23.

รวมถึงความเป็นเผด็จการไม่ว่าในรูปแบบใดๆ และห้ามมิ เป้าหมายเพื่อการข่มขู่ให้พลเมืองก่ออาชญากรรม"⁴⁰

โดยที่ผ่านมาศาลรัฐธรรมนูญของประเทศตุรกีได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองมาแล้ว กว่า 20 พรรค⁴¹ ซึ่งมีทั้งกรณีที่เป็นเรื่องของอุดมการณ์หรือแนวนโยบายที่ขัดต่อหลักการปกครอง ภายในรัฐ และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักการศาสนาที่แยกออกจากการเมืองหรือรัฐฆราวาส ทั้งนี้ ได้ปรากฏ เหตุการณ์ยุบพรรคการเมืองขึ้นในช่วงแรกราวปี ค.ศ.1971 โดยศาลรัฐธรรมนูญ ได้มีคำสั่งให้ยุบพรรค ความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (National Order Party) และยุบพรรคความสงบ (Tranquility Party) ในปี ค.ศ.1983 ด้วยเหตุที่พรรคทั้งสองไม่ยอมรับหลักการแยกศาสนาออกจากการเมือง⁴²

ภายหลังที่ได้มีการทำสงครามเพื่อการปลดปล่อย (War of Liberation) เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 1923 ได้มีการทำรัฐประหารเรื่อยมา ต่อมาในปี 1982 คณะทหารได้ทำรัฐประหารและได้ยกร่าง รัฐธรรมนูญแล้วนำร่างนั้นให้ประชาชนออกเสียงประชามติและได้ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1982 มีบทบัญญัติมาตราหนึ่งให้การคุ้มกันบรรดาบุคคลรัฐประหารไม่ให้ต้องรับโทษมีการประกัน การคุ้มกันคนที่ทำรัฐประหาร โดยทหารได้อนุญาตให้กลับมามีอำนาจพลเรือนและได้รับการแต่งตั้ง หัวหน้า พรรค ANAP เป็นนายกรัฐมนตรี และหลังจากปี 1987 เป็นต้นไปทุกพรรคการเมืองได้รับ อนุญาตให้มีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง รวมถึงพรรค Islamist

ต่อมาในปี ค.ศ.1993 ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งยุบพรรคแรงงานประชาชน (People's Labour) โดยให้เหตุผลว่าเนื่องจากพรรคดังกล่าวสนับสนุนการปกครองแบบสหพันธรัฐ ซึ่งขัดกับ หลัก "ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของตุรกี" เช่นเดียวกับการยุบพรรคเสรีภาพและประชาธิปไตย

⁴⁰THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF TURKEY ARTICLE 68 (As amended on July 23, 1995)

The statutes and programmes, as well as the activities of political parties shall not be in conflict with the independence of the state, its indivisible integrity with its territory and nation, human rights, the principles of equality and rule of law, sovereignty of the nation, the principles of the democratic and secular republic ; they shall not aim to protect or establish class or group dictatorship or dictatorship of any kind, nor shall they incite citizens to crime.

⁴¹โกเมศ ขวัญเมือง.(3 ตุลาคม 2550). “ศาลรัฐธรรมนูญกับการยุบพรรคการเมืองในเยอรมันและตุรกี.” มติชนรายวัน.

⁴²นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 1998 ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคสวัสดิการ (The welfare Party) และในปี ค.ศ.2001 สั่งยุบพรรคคุณงามความดี (The Virtue Party) เนื่องจาก พรรคทั้งสองเป็น "ตัวการหลัก" ในดำเนินกิจกรรม เข้าข่ายขัดแย้งบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ อันละเมิดหลักการแยกศาสนาออกจากการเมือง

(Freedom and Democracy) ในปี ค.ศ.1993 พรรคแรงงาน (Labour Party) ในปี ค.ศ.1997 และพรรคสังคมนิยม (Socialist Party) ในปี ค.ศ. 1992⁴³

นอกจากนั้นในปี ค.ศ. 2001 ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคคอมมิวนิสต์เอกภาพแห่งตุรกี (United Communist Party of Turkey) โดยให้เหตุผลว่าการที่ชื่อของพรรค มีคำว่า "คอมมิวนิสต์" นั้น ขัดกับหลักการเสรีนิยมประชาธิปไตยตามระบบสาธารณรัฐนิยม และ ในปีเดียวกันนั้นเอง ศาลรัฐธรรมนูญก็ได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคประชาธิปไตยประชาชน (People's Democratic Party) เนื่องจากเห็นว่าพรรคดังกล่าวสนับสนุนกลุ่มก่อการร้ายของพรรคนอก กฎหมายคือ พรรคคนงานเคอร์กิสถาน (PKK) ซึ่งสนับสนุนการแบ่งแยกดินแดนในตุรกี อันละเมิด หลักการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและสนับสนุนความคิดในศาสนาอิสลามที่ไม่แยกศาสนาจาก การเมือง และในปัจจุบันศาลรัฐธรรมนูญของประเทศตุรกีกำลังพิจารณาคำร้องของอัยการสูงสุด ของตุรกีให้ยุบพรรคยุติธรรมและพัฒนา (Justice and Development Party) ซึ่งเป็นพรรครัฐบาลของนายกรัฐมนตรี เทย์ยิป อีร์โดแกน (Tayyip Erdogan) ในข้อหาดำเนินกิจกรรมทางศาสนาและ ละเมิดหลักการแยกศาสนาออกจากการเมือง⁴⁴ ในยุคที่ปกครองโดยนายพล Evren หัวหน้าคณะรัฐประหารเป็นประธานาธิบดี คณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติได้ดำเนินการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และนำไปซึ่งให้ประชาชนออกเสียงประชามติ ให้มีผลใช้บังคับเป็นรัฐธรรมนูญ 1982 มีการจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ต่อมาบรรดานักการเมืองทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านต่างเห็นตรงกันมานานแล้วว่า เนื้อหาของรัฐธรรมนูญ 1982 ไม่ได้มาตรฐานประชาธิปไตย นายกรัฐมนตรี Recep Tayyip Erdogan จึงเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ โดยลดทอนอำนาจศาลให้ได้ดุลยภาพ ลดทอนอำนาจกองทัพ กลุ่มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ปรับปรุงโครงสร้างและที่มาของศาลรัฐธรรมนูญ ให้ศาลพลเรือนมีเขตอำนาจเหนือทหารและบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดีกล่าวหาว่าทหารและบุคคลเหล่านั้นก่อกบฏล้มล้างรัฐบาลหรือก่ออาชญากรรมต่อรัฐ เมื่อมีร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมรวม 26 มาตรา ได้นำไปให้ประชาชนออกเสียงลงประชามติ รัฐบาลกำหนดวันออกเสียงลงประชามติในวันที่ 12 กันยายน 2010 โดยเจตนาให้ตรงกับวันครบรอบ 30 ปีรัฐประหาร 12 กันยายน 1980 และรัฐธรรมนูญมีผลใช้บังคับ ได้มีการตอบโต้รัฐประหาร 12 กันยายน 1980 โดยการกล่าวโทษนายพล Kenan Evren และพวกในความผิดฐานกบฏ ความผิดอาญาฐานอื่นๆ ตลอดจนความรับผิดชอบทางแพ่ง⁴⁵

⁴³โกเมศ ขวัญเมือง, แหล่งเดิม.

⁴⁴เล่มเดิม.

⁴⁵ปิยบุตร แสงกนกกุล,การทำลายกฎหมายและคำพิพากษาในระบอบเผด็จการและการไม่ยอมรับรัฐประหารในนานาอารยประเทศ, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2556 จาก <http://www.enlightened-jurists.com/directory/> 192.

1) การยุบพรรคการเมือง

การยุบการเมืองของประเทศตุรกี อาจมีความแตกต่างจากประเทศอื่นๆ เนื่องจากประเทศตุรกีเป็นรัฐที่แยกศาสนาออกจากการเมือง ดังนั้น แม้การเปลี่ยนแปลงประเทศโดยการนำเอาหลักศาสนาที่เกี่ยวข้องก็อาจถูกยุบพรรคการเมืองได้ โดยมีสาเหตุดังนี้

(1) สาเหตุและข้อจำกัดของการเลิกและยุบพรรคการเมือง

การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญ ค.ศ.1982 ได้กำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีผลใช้บังคับแล้ว ทั้งในด้านรูปแบบและด้านเนื้อหา รวมทั้งด้านกระบวนการพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติของตุรกี นอกจากนี้ศาลรัฐธรรมนูญยังมีอำนาจตรวจสอบการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญได้ด้วย โดยมีข้อจำกัดในการตรวจสอบการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญไว้ให้กระทำเฉพาะความชอบด้วยรัฐธรรมนูญในทางรูปแบบเท่านั้น คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญในคดีโดยทั่วไปต้องกระทำด้วยมติเสียงข้างมาก ส่วนคำวินิจฉัยให้เพิกถอนการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยให้ยุบพรรคการเมืองต้องกระทำด้วยมติเสียงข้างมากสามในห้า⁴⁶ ซึ่งเป็นคะแนนในการลงมติตามรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1982 แต่เมื่อมีการบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ.2001 ได้แก้ไขจำนวนคะแนนเสียงให้ยุบพรรคการเมืองจากเดิมที่ต้องใช้มติสามในห้าเป็นต้องใช้มติถึงสองในสาม จึงจะดำเนินการได้ ทั้งนี้ ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจำนวน 11 คน และตุลาการศาลรัฐธรรมนูญสำรอง (substitute member) อีก 4 คน⁴⁷ ในการประชุมพิจารณาวินิจฉัยคดี องค์คณะของศาลรัฐธรรมนูญต้องประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอีก 10 คน รวมเป็น 11 คน นั่นคือต้องมีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ 7 คน ลงมติเห็นชอบให้เพิกถอนการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญหรือให้ยุบพรรคการเมืองได้

ทั้งนี้ เงื่อนไขการยุบเลิกพรรคการเมืองย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติ มาตรา 69 ของรัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ.2001 ได้แก้ไข 3 อุดมการณ์ชาติ (Kemalism) จาก 6 อุดมการณ์แห่งชาติของมุสตาฟา เคมาล อตาเตอร์ก (Mustafa Kemal Ataturk) ผู้เป็นบิดาแห่งตุรกียุคใหม่ ได้แก้ไขการห้าม

(1) ละเมิดหลักการเสรีประชาธิปไตยตามระบบสาธารณรัฐนิยม (Repullicanism)

(2) ละเมิดหลักการของ “ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอันแบ่งแยกมิได้ของดินแดนความเป็นชาติตุรกี” (Unitary State)

⁴⁶รัฐธรรมนูญตุรกี มาตรา 149.

⁴⁷รัฐธรรมนูญตุรกี มาตรา 146.

(3) ละเมิดหลักการของ “รัฐที่แยกศาสนาออกจากการเมือง” (Secular State) คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ยุบพรรคการเมืองที่ขัดรัฐธรรมนูญ เช่น

1. พรรคการเมืองต้องไม่มีมุ่งหมายที่จะคุ้มครองหรือจัดตั้งการปกครองแบบเผด็จการชนชั้นใดหรือเผด็จการอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น

2. พรรคการเมืองต้องไม่ปลุกกระดมให้ประชาชนก่ออาชญากรรม การวินิจฉัยยุบพรรคการเมืองใดที่กระทำละเมิด โดยศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่า พรรคการเมืองนั้นเป็นศูนย์กลางสำหรับการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว และพรรคการเมืองใดจะถูกถือว่าเป็นศูนย์กลางของการกระทำดังกล่าวก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นได้ดำเนินการไปอย่างเข้มข้น โดยสมาชิกของพรรคการเมืองนั้น หรือพฤติการณ์การมีส่วนร่วมโดยปริยายหรือโดยชัดแจ้งในการประชุมของพรรคการเมืองหรือในการประชุมของสถานิติบัญญัติแห่งชาติ หรือเมื่อกิจกรรมเหล่านั้นได้ดำเนินการไปโดยพรรคการเมืองโดยตรง⁴⁸

จากหลักการดังกล่าว การยุบพรรคการเมืองของตุรกีให้เสนอต่อศาลรัฐธรรมนูญ โดยอัยการสูงสุดแห่งสาธารณรัฐ หากพรรคการเมืองกระทำละเมิดต่อบัญญัติอันเป็นข้อห้ามของรัฐธรรมนูญด้วยการกระทำได้ต่อไปนี้

1. ขอบังคับพรรคการเมืองและแผนการดำเนินงานของพรรคการเมือง
2. การดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมือง
3. การรับเงินสนับสนุนพรรคการเมืองจากต่างประเทศ องค์กรระหว่างประเทศ บุคคล หรือนิติบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ทั้งนี้ ขอบังคับพรรคการเมืองและแผนการดำเนินงานของพรรคการเมือง รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองต้องไม่ขัดแย้งต่อเรื่องที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ดังต่อไปนี้

1. เรื่องเอกราชของรัฐ
2. บูรณภาพอันไม่อาจแบ่งแยกได้ด้วยเขตการปกครองและชาติ
3. สิทธิมนุษยชน
4. หลักความเสมอภาคและหลักนิติธรรม
5. อำนาจอธิปไตยของชาติ
6. หลักของความเป็นประชาธิปไตยและความเป็นสาธารณรัฐฆราวาส (secular republic)⁴⁹

⁴⁸ คมกฤษ ลั่นหลาม. (2552). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมืองของศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. หน้า 73.

⁴⁹ หลักการความเป็นรัฐฆราวาสเรียกร้องให้รัฐและองค์กรของรัฐทั้งปวงต้องเป็นกลางในทางศาสนา กล่าวคือ ประการแรก ต้องไม่แทรกแซงเรื่องความเชื่อ ประการที่สอง ต้องรับรองความเสมอภาคให้ทุกคน ไม่ว่าจะ

นอกจากนั้น พรการการเมืองต้องไม่มีมุ่งหมายที่จะคุ้มครองหรือจัดตั้งการปกครองแบบเผด็จการชนชั้นใดหรือเผด็จการอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งพรการการเมืองต้องไม่ปลุกระดมให้ประชาชนก่ออาชญากรรม

การวินิจฉัยยุบพรการเมืองใดที่กระทำละเมิดต่อเรื่องดังกล่าวข้างต้นจะกระทำได้ ก็แต่โดยกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่า พรการเมืองนั้นเป็นศูนย์กลางสำหรับการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว และพรการเมืองใดจะถูกถือว่าเป็นศูนย์กลางของการกระทำดังกล่าวก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นได้ดำเนินการไปอย่างเข้มข้นโดยสมาชิกของพรการเมืองนั้น หรือพฤติการณ์การมีส่วนร่วมโดยปริยายหรือโดยชัดแจ้งในการประชุมของพรการเมืองหรือในการประชุมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ หรือเมื่อกิจกรรมเหล่านั้นได้ดำเนินการไปโดยพรการเมืองโดยตรง การกระทำของพรการเมืองเหล่านี้ย่อมนำไปสู่การร้องขอ โดยอัยการสูงสุดของสาธารณรัฐตุรกีเป็นผู้ฟ้องคดีต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้พิจารณายุบพรการเมือง และตัดสินสิทธิทางการเมืองของผู้บริหารพรการเมืองเป็นระยะเวลา 5 ปี นับจากวันที่คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ให้ยุบพรการเมืองนั้นได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ดังนั้น แม้สาธารณรัฐตุรกีจะมีการปกครองระบบรัฐสภา จึงให้ความสำคัญต่อการมีพรการการเมืองเพื่อดำเนินการแทนประชาชนในประเทศ แต่การยุบพรการเมืองในตุรกี มิใช่การดำเนินการได้โดยง่าย เพราะมิใช่เรื่องที่ประชาชนเป็นผู้เสนอ แต่ต้องดำเนินการโดยอัยการสูงสุดแห่งสาธารณรัฐ และต้องได้รับการพิจารณาโดยศาลรัฐธรรมนูญ ต้องเป็นกรณีตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ว่าเป็นการฝ่าฝืนหรือขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญด้วย อีกทั้ง ต้องลงมติด้วยคะแนนสองในสามให้ยุบพรการเมืองด้วย ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญอาจวินิจฉัยไม่ยุบพรการเมืองนั้น แต่วินิจฉัยให้พรการเมืองที่เกี่ยวข้องถูกตัดความช่วยเหลือทางการเงินที่สนับสนุนพรการเมืองจากรัฐลงทั้งหมดหรือบางส่วน โดยสอดคล้องกับระดับความรุนแรงของการกระทำที่ถูกนำมาฟ้องเป็นคดีต่อศาลแทนก็ได้⁵⁰

(2) คดียุบพรการเมือง

ประเทศตุรกีมีคำวินิจฉัยยุบพรการเมืองมาแล้ว 6 คดี แต่ผู้เขียนจะขอกล่าวถึงกรณีการยุบพรรคที่ยกเหตุในการยุบพรการเมืองมาพอสังเขป ดังนี้

นับถือศาสนาใดหรือความเชื่อใด แต่ความเป็นรัฐฆราวาสจะเป็นเช่นใดยังน่าสงสัยอยู่ใน ปิยนุตร แสงนกกุล. เหตุการณ์สำคัญในกฎหมายมหาชนฝรั่งเศสตลอดปี 2004. สืบค้นเมื่อ 3 กรกฎาคม 2556, จาก <http://www.publaw.net/publaw/view.aspx?id=735>.

⁵⁰รัฐธรรมนูญตุรกี, มาตรา 68 และมาตรา 69.

1. ในปี ค.ศ.1971 ขบวนการความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (National Order Party) และในปี ค.ศ.1983 ขบวนการความสงบ (Tranquility) ในข้อหาไม่ยอมรับหลักการแยกศาสนาออกจากการเมือง (Secular State)

2. ในปี ค.ศ.1993 ขบวนการแรงงานประชาชน (People's Labour : HEP) โดยศาลให้เหตุผลว่า พรรค HEP สนับสนุนการปกครองแบบสหพันธรัฐซึ่งขัดกับหลัก “ความเป็นหนึ่งอันเดียวของตุรกี” เช่นเดียวกับการขบวนการเสรีภาพและประชาธิปไตย (Freedom and Democracy : OZDEP) ในปี ค.ศ.1993 พรรคแรงงาน (Labour Party : IP) ในปี ค.ศ.1997 และพรรคสังคมนิยม (Socialist Party : SP) ในปี ค.ศ.1992

3) ในปี ค.ศ.2001 ขบวนการประชาธิปไตยประชาชน (People's Democratic Party : HADEP) เพราะเห็นว่าพรรค HADEP สนับสนุนกลุ่มก่อการร้ายของพรรคนอกกฎหมายคือพรรคคนงานเคอร์กิสถาน (PKK) ซึ่งสนับสนุนการแบ่งแยกดินแดนในตุรกีอันละเมิดหลักการความเป็นอันหนึ่งอันเดียว (Unitary State) และพรรค HADEP สนับสนุนความคิดในศาสนาอิสลามที่ไม่แยกศาสนากับการเมือง (Political Islam)

3.2.2 การขบวนการการเมืองในประเทศไทย

3.2.2.1 วิวัฒนาการการขบวนการการเมืองในประเทศไทย⁵¹

จากแนวความคิดของการขบวนการการเมืองในแต่ละประเทศที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น มีความแตกต่างกันไป ตามแต่สภาพการเมืองในประเทศนั้นๆ โดยบางประเทศอาจเกรงกลัวต่อการถือกำเนิดขึ้นของพรรคการเมืองที่มีแนวความคิดแบบฟาสซิสต์หรือนาซี ดังเช่นในประเทศเยอรมันและประเทศฝรั่งเศส ในขณะที่บางประเทศดังเช่นประเทศไทย แนวความคิดของการขบวนการการเมือง ได้ถือกำเนิดขึ้นจากความไม่เชื่อมั่นในระบบของพรรคการเมืองดังที่ปรากฏอยู่ จึงนำมาสู่การสร้างระบบการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงานของพรรคการเมือง เพื่อมิให้กระทำการใดๆ ที่เป็นไปโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพรรคการเมือง ซึ่งแนวความคิดและที่มาของการขบวนการการเมืองในระบบกฎหมายไทย ปรากฏขึ้นครั้งแรกในพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 ดังเช่น ห้ามมิให้พรรคการเมืองใดกระทำการฝ่าฝืนบทกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือห้ามมิให้กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ซึ่งห้ามมิให้บุคคลใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญให้เป็นปฏิปักษ์ ต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์โดยกรณีของเหตุอันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้พรรคการเมือง อาจต้องถูกยุบ เช่น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 บทบัญญัติ

⁵¹ สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล. (2553). ปัญหาการขบวนการการเมืองในระบบกฎหมายไทย. หน้า 175-184.

ห้ามมิให้บุคคลใช้สิทธิและเสรีภาพของตนอันเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2517 ได้กำหนดห้ามมิให้พรรคการเมืองกระทำการ อันอาจเป็นภัยต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ และตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ยังได้ กำหนดเหตุของการ ยุบพรรคการเมืองไว้เพิ่มเติมอีกว่า หากพรรคการเมืองใดไม่มีสมาชิกได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไป ก็ให้ศาลฎีกามีคำสั่งยุบเลิกพรรคการเมืองดังกล่าวได้⁵² เป็นต้น

ในส่วนของพัฒนาการการยุบเลิกพรรคการเมือง ต่างๆ อาจพิจารณาได้ 2 กรณี ดังนี้

1) แนวความคิดและที่มาของการเลิกและการยุบพรรคการเมืองในระบบกฎหมายไทย ก่อนการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ (ก่อนปี พ.ศ. 2540)

พัฒนาการการยุบเลิกพรรคการเมือง ก่อนที่จะได้มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ ในปี 2540 นั้นได้มีการยุบเลิกพรรคการเมืองโดยองค์กรต่างๆ ดังนี้

(1) พรรคการเมืองที่ถูกยุบอันเนื่องมาจากคำสั่งของผู้เข้ายึดอำนาจเพื่อการปกครองประเทศ โดยมีได้เป็นไปตามวิถีทางในระบอบประชาธิปไตย

โดยพรรคการเมืองที่ถูกยุบในช่วงเวลานั้น อาจเกิดจากคำสั่งคณะปฏิวัติ คำสั่งของ คณะรัฐประหาร หรือคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ซึ่งเป็นคณะบุคคลที่ได้เข้ายึด อำนาจในการปกครองประเทศ โดยมีได้เป็นไปตามวิถีทางในระบอบประชาธิปไตย เมื่อเข้ายึดอำนาจสำเร็จ ได้การประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ จึงส่งผลให้พรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง ซึ่งอนุวัติตามรัฐธรรมนูญต้องถูกยุบเลิกไปโดยปริยาย

ตัวอย่างของพรรคการเมืองซึ่งต้องถูกยุบเลิกไป ตามคำสั่งของคณะรัฐประหาร เช่น พรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2494 โดยในเวลานั้นได้มีคณะรัฐประหาร เข้าทำการยึดอำนาจและประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ จึงส่งผลให้พรรคการเมืองต้องถูกยุบไปโดยปริยาย⁵³ นอกจากนี้ภายหลันั้นนับตั้งแต่ที่ได้มีการตราพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 ขึ้นใช้บังคับ ได้ปรากฏเหตุของการยุบเลิกพรรคการเมือง โดยคำสั่งของผู้มีอำนาจในทางการเมืองขึ้นอีกหลายครั้ง โดยครั้งแรกเกิดจากการที่คณะปฏิวัติซึ่งนำโดย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการยึดอำนาจ โดยมีเหตุผลเพื่อยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นบ่อเกิดของพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498

⁵² พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติพรรคการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, มาตรา 46 (4).

⁵³ ปัญญา อุดชาชน. (2550).อำนาจในการยุบพรรคการเมือง. หน้า 88-89.

จึงได้ออกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 8 ลงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501⁵⁴ กำหนดให้ ยกเลิกพระราชบัญญัติพรกการเมือง พ.ศ. 2498 และให้พรกการเมืองที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติดังกล่าวสิ้นสุดลง จึงเป็นเหตุให้มีพรกการเมืองจำนวนมากต้องถูกยุบเลิกไป⁵⁵ อาทิเช่น พรกเสริมนังคศิลา พรกประชาธิปไตย พรกเสรีประชาธิปไตย พรกกรรมกร พรกเศรษฐกร พรกชาวนา และพรกสังคมประชาธิปไตย เป็นต้น⁵⁶

ต่อมา ในช่วงเวลาที่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และพระราชบัญญัติพรกการเมือง พ.ศ.2511 ได้มีคณะปฏิวัติ ซึ่งนำโดยจอมพล ถนอม กิตติขจร เข้าทำการยึดอำนาจและมีคำสั่งให้ยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว รวมถึงประกาศให้มีการยกเลิกกฎหมายว่าด้วยพรกการเมืองซึ่งมีผลบังคับใช้ในขณะนั้น ตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 9 ลงวันที่ 19 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2514⁵⁷ โดยประกาศ ฉบับนี้มีผลทำให้พรกการเมืองดังต่อไปนี้ต้องถูกยุบพรกไปโดยปริยาย⁵⁸ เช่น พรกสหประชาไท พรกประชาธิปไตย พรกแนวประชาธิปไตย พรกประชาชน พรกแนวร่วม-เศรษฐกร พรกสัมมาชีพช่วยชาวนา พรกแรงงาน พรกเสรีประชาธิปไตย พรกประชาธิปไตย พรกชาวนา ชาวไร่ เป็นต้น⁵⁹

⁵⁴ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 75 ตอนที่ 83 21 ตุลาคม 2501.

ทั้งนี้ ประกาศดังกล่าวมีใจความว่า “ด้วยคณะปฏิวัติเห็นว่า สถานการณ์ของประเทศในเวลานี้ไม่สมควรที่จะให้มีพรกการเมือง ฉะนั้น จึงให้ยกเลิกพระราชบัญญัติพรกการเมือง พ.ศ. 2498 บรรดาพรกการเมืองที่ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวแล้ว ให้เป็นอันสิ้นสุดลงและจะตั้งขึ้นใหม่มิได้ ทั้งนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป” (ประกาศ ณ วันที่ 20 ตุลาคม 2501 โดย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (หัวหน้าคณะปฏิวัติ))

⁵⁵สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2552). การยุบพรกการเมืองในประเทศไทย: หนังสือที่ระลึก 68 ปี รองศาสตราจารย์ นรนิติ เศรษฐบุตร. หน้า 63-65.

⁵⁶นอกจากนี้ ยังมีพรกธรรมนูญประชาธิปไตย พรกชาตินิยม พรกสังคมนิยม พรกสหกรรตร พรกขบวนการไฮด์ปาร์ก พรกชาติประชาธิปไตย และพรกหนุ่มไทย

⁵⁷ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 88 ตอนที่ 126 20 พฤศจิกายน 2514.

ทั้งนี้ ประกาศดังกล่าวมีใจความสำคัญว่า “เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 ได้สิ้นสุดลงตามประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 3 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2514 แล้ว จึงให้ยกเลิกพระราชบัญญัติพรกการเมือง พุทธศักราช 2511 บรรดาพรกการเมืองที่ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวให้เป็นอันสิ้นสุดลง และผู้ใดจะตั้งพรกการเมืองขึ้นอีกมิได้”(ประกาศเมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2514 โดยจอมพล ถ. กิตติขจร (หัวหน้าคณะปฏิวัติ))

⁵⁸สมคิด เลิศไพฑูรย์. แผลงเดิม. หน้า 66-67.

⁵⁹นอกจากนี้ ยังมีพรกอิสระธรรม พรกสยามใหม่ พรกอิสระ พรกชาตินิยม พรกประชาธิปไตย พรกท้องถิ่นก้าวหน้า และพรกสังคมประชาธิปไตย

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากที่ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรการเมือง พ.ศ.2517 ไม่นานนักได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 10 กันยายน 2518 เรื่องการเพิกถอนการจดทะเบียนพรการเมือง⁶⁰ ซึ่งจากที่ผ่านมามองเห็นได้ว่าประกาศกระทรวงมหาดไทย ฉบับดังกล่าว เป็นประกาศฉบับแรกๆ ที่มีผลเป็นการเพิกถอนพรการเมือง⁶¹ โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 34 (2) และมาตรา 37 แห่งพระราชบัญญัติพรการเมือง พ.ศ.2517⁶² ซึ่งเป็น กฎหมายว่าด้วยพรการเมืองที่มีผลบังคับใช้ในขณะนั้น กรณีจึงอาจกล่าวได้ว่า การยุบเลิก พรการเมืองตามประกาศ กระทรวงมหาดไทยฉบับนี้ มีผลทำให้พรการเมืองต้องถูกยุบเลิกไปโดยผลของกฎหมาย มิใช่โดย คำสั่งของผู้เข้ายึดอำนาจในทางการเมืองในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งอย่างที่เคยเป็นมา

ภายหลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2519 คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ซึ่งนำโดยพลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ได้ทำการเข้ายึดอำนาจและประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 รวมทั้งพระราชบัญญัติพรการเมือง พ.ศ. 2517 อีกครั้ง อันเป็นเหตุให้พรการเมืองที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัตินี้สิ้นสุดลง ทั้งนี้ โดยคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 6 ลงวันที่ 6 ตุลาคม 2519⁶³ อย่างไรก็ดี การมีผลของคำสั่งฉบับนี้ เป็นเหตุ

⁶⁰ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 92 ตอนที่ 199 26 กันยายน 2518.

โดยประกาศฉบับนี้มีใจความว่า “ตามที่กระทรวงมหาดไทย ได้รับจดทะเบียนพรการเมืองให้แก่ พรการธรรมกรเป็นลำดับที่ 32/251 เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2517 โดยมี นายธรรรงค์ ตั้งเดิมทอง เป็นหัวหน้าพรการเมือง ตั้งสำนักงานใหญ่ ณ บ้านเลขที่ 17/119 ซอยพัฒนาเวกน์ ถนนพระโขนง - คลองตัน แขวงคลองตัน เขต พระโขนง กรุงเทพมหานคร นั้น

บัดนี้ หัวหน้าพรการเมืองดังกล่าวได้แจ้งต่อนายทะเบียน ตามมาตรา 37 แห่ง พระราชบัญญัติพรการเมือง พ.ศ.2517 เลิกพรการเมือง ตามนัยมาตรา 34 (2) แห่งพระราชบัญญัติพรการเมือง เพราะสมาชิกของพรการธรรมกรได้ลดน้อยลงต่ำกว่าหนึ่งพันคน อาศัยอำนาจตามนัยมาตรา 37 แห่งพระราชบัญญัติพรการเมือง พ.ศ.2517 นายทะเบียนจึงเพิกถอนการจดทะเบียนพรการเมืองของพรการธรรมกร และได้แจ้งให้ คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้ชำระบัญชี ตามนัยมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติ พรการเมือง พ.ศ.2517 แล้ว” (ประกาศ ณ วันที่ 10 กันยายน 2518 โดย ชลอ วนะภดิ (นายทะเบียนพรการเมือง))

⁶¹พรการเมืองที่ถูกเลิกโดยประกาศฉบับนี้ คือ พรการธรรมกร

⁶²โดยมาตรา 34 (2) แห่งพระราชบัญญัติพรการเมือง พ.ศ. 251 7 บัญญัติว่า พรการเมืองย่อมเลิก เมื่อ ... (2) มีจำนวนสมาชิกน้อยลงต่ำกว่าหนึ่งพันคน และมาตรา 37 แห่ง พระราชบัญญัติเดียวกัน บัญญัติว่า ในกรณีที่พรการเมืองเลิกตามมาตรา 34 (1) หรือ (2) ให้ผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าพรการเมืองอยู่ในวันที่เลิก แจ้งต่อนายทะเบียนภายในเจ็ดวันนับแต่วันที่ พรการเมืองเลิก และให้นายทะเบียนประกาศการเพิกถอนการจดทะเบียนพรการเมือง ในราชกิจจานุเบกษา

⁶³ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 93 ตอนที่ 120 6 ตุลาคม 2519

ให้มีพรรคการเมืองจำนวนไม่น้อยที่ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ พรรคการเมือง พ.ศ.2517 ต้องถูกยุบเลิกไป⁶⁴ อาทิเช่น พรรคสันติชน พรรคธรรมาธิปไตย พรรคไทสังคม พรรคพิทักษ์ไทย พรรคแนวร่วมประชาธิปไตย พรรคกรุงสยาม เป็นต้น⁶⁵

ทั้งนี้ ในระยะเริ่มแรกของการพัฒนาพรรคการเมืองนั้นกฎหมายเกี่ยวกับการยุบเลิกพรรคการเมืองแทบจะไม่มีบทบาทและใช้บังคับได้จริงในทางปฏิบัติ เนื่องจาก การสิ้นสุดของพรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง ล้วนเป็นการสิ้นสุดลง โดยผลของคำสั่งของคณะปฏิวัติและคณะรัฐประหาร เพื่อการเข้ายึดอำนาจการปกครองทั้งสิ้น จะมีก็เพียงแต่ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การเพิกถอนการจดทะเบียนพรรคการเมือง ลงวันที่ 10 กันยายน 2518 เท่านั้น ที่อาจแสดงให้เห็นได้ว่ามีพรรคการเมืองบางพรรคที่มีการยุบ เลิกไปโดยผลของกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง ซึ่งมีผลบังคับใช้ในขณะนั้น⁶⁶

2. พรรคการเมืองที่ถูกยุบเนื่องจากคำสั่งของศาลฎีกา

กรณีกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองได้กำหนดให้ศาลฎีกาเป็นองค์กรผู้มีอำนาจ ในการพิจารณาคดียุบเลิกพรรคการเมือง ปรากฏขึ้นครั้งแรกในมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 ซึ่งกำหนดให้อำนาจแก่ศาลฎีกาในการวินิจฉัยชี้ขาดว่า มีเหตุอันสมควรที่จะเพิกถอนการจดทะเบียนพรรคการเมืองหรือไม่ ซึ่งพระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับต่อๆ มา ก็ได้มีการบัญญัติให้อำนาจแก่ศาลฎีกาไว้เช่นเดียวกัน อันได้แก่ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2517 และพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524

ทั้งนี้ อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า แม้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2498 ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองฉบับแรกของไทยจะระบุให้อำนาจแก่ศาลในการสั่งเพิกถอน การจดทะเบียนพรรคการเมือง แต่อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวกลับมิได้ระบุว่า ศาลที่มีอำนาจในการสั่งเพิกถอนนั้นเป็นศาลฎีกาหรือไม่ ดังที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฉบับอื่นๆ ได้บัญญัติไว้

ทั้งนี้ คำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินฉบับดังกล่าวมีใจความว่า “เนื่องจาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ได้สิ้นสุดลงตามคำสั่งของคณะปฏิรูป การปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 3 ลงวันที่ 6 ตุลาคม 2519 แล้ว จึงให้ยกเลิกพระราชบัญญัติ พรรคการเมือง พุทธศักราช 2517 บรรดาพรรคการเมืองที่ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติดังกล่าว ให้เป็นอันสิ้นสุดลง และผู้ใดจะตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีกมิได้” (สั่ง ณ วันที่ 6 ตุลาคม พุทธศักราช 2519 โดยพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ (หัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน))

⁶⁴ สมคิด เลิศไพฑูรย์, แหล่งเดิม, หน้า 68-69.

⁶⁵ นอกจากนี้ ยังมีพรรคพลังเสรี พรรคชาตินิยม พรรคชาติสยาม และพรรคไทยอิสระ

⁶⁶ สิรินาถ วิสุทธิวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 175-180.

โดยนับตั้งแต่ที่ได้มีการบัญญัติให้ศาลฎีกามีอำนาจในการสั่งยุบเลิกพรรคการเมืองปรากฏว่า ได้มีคำสั่งให้ยุบเลิกพรรคการเมืองมาแล้วทั้งสิ้น จำนวน 36 พรรค⁶⁷ ซึ่งเหตุที่ทำให้ศาลฎีกามีคำสั่งให้ยุบเลิกพรรคการเมืองนั้น อาจมีทั้งกรณีที่พรรคการเมืองไม่มีสมาชิกของพรรคได้รับการเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไป หรือกรณีที่พรรคการเมืองไม่ส่งหรือส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปไม่ครบตามจำนวนที่กฎหมายกำหนด หรืออาจเป็นกรณีที่พรรคการเมืองขอยุบเลิกตามข้อบังคับ ของแต่ละพรรค เป็นต้น โดยตัวอย่างของคำสั่งศาลฎีกาที่สั่งให้ยุบเลิกพรรคการเมืองตามมูลเหตุที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น

(1) กรณีที่พรรคการเมืองไม่ส่งหรือส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้งเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปไม่ครบตามจำนวนตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งอาจเป็นเหตุที่ทำให้ศาลฎีกาสั่งยุบเลิกพรรคการเมืองนั้นได้⁶⁸ ดังเช่น กรณีพรรคประชาเสรี พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย พรรคประชาธิปไตย และพรรคเกษตรกร⁶⁹ กรณีพรรคประชาธิปไตย พรรคแรงงาน ประชาธิปไตย⁷⁰ และกรณีพรรคนำไทย และพรรคอนุรักษนิยม⁷¹

⁶⁷ สมคิด เลิศไพฑูรย์, แหล่งเดิม, หน้า 69-75.

⁶⁸ ประกอบคำสั่งศาลฎีกาที่ 3671/2535 และคำสั่งศาลฎีกาที่ 5041/2539

⁶⁹ คำสั่งศาลฎีกาที่ 4289/2529 ผู้ร้องยื่นคำร้องและแก้ไขคำร้องว่าผู้ร้องเป็นนายทะเบียนพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2524 ให้ยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้มีการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นการเลือกตั้งทั่วไป ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้ออกประกาศเรื่อง การกำหนดจำนวนเขตเลือกตั้ง จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในแต่ละเขตเลือกตั้ง ครั้นเมื่อพ้นวันครบกำหนดวันสมัครรับเลือกตั้งแล้วปรากฏว่า พรรคประชาเสรี พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย พรรคประชาธิปไตย และพรรคเกษตรกร ต่างไม่ได้ส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปดังกล่าวเลย ต่อมา พรรคการเมืองทั้งสี่ดังกล่าวได้มีหนังสือ แจ้งให้ผู้ร้องทราบ เพื่อดำเนินการขอยุบเลิกพรรคการเมือง ผู้ร้องในฐานะเป็นนายทะเบียนจึงได้ยื่น คำร้องขอให้ศาลทำการไต่สวนและมีคำสั่งยุบเลิกพรรคการเมืองทั้งสี่ดังกล่าว ซึ่งศาลฎีกา พิจารณาแล้วเห็นว่า พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 มาตรา 46 ได้บัญญัติถึงเหตุที่จะยุบเลิกพรรคการเมืองไว้ 4 เหตุด้วยกัน ซึ่งเหตุหนึ่งตามมาตรา 46 (3) ก็คือ การที่พรรคการเมืองไม่ส่งหรือส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไป ไม่ถึงกึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะพึงมีได้ เมื่อข้อเท็จจริงได้ความจากการนำสืบของผู้ร้องว่า ในการเลือกตั้งทั่วไปนั้น พรรคประชาเสรี พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย พรรคประชาธิปไตย และพรรคเกษตรกร ไม่ได้ส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามที่กำหนดไว้ ตามมาตรา 46 (3) แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ดังนั้น พรรคการเมืองทั้งสี่ดังกล่าวจึงต้องถูกยุบเลิก จึงมีคำสั่งให้ยุบเลิกพรรคประชาเสรี พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย พรรคประชาธิปไตย และพรรคเกษตรกร ตามคำร้องของผู้ร้อง

(2) กรณีที่พรรคการเมืองต้องยุบเลิกไปเนื่องจากข้อบังคับของพรรคเอง เช่น คำสั่งศาลฎีกาที่ 1757-1759/2532 เนื่องจากพรรคกิจประชาสังคม พรรค ก้าวหน้า และพรรคประชาชน ได้ขอยุบเลิกพรรคตามข้อบังคับของแต่ละพรรค ศาลฎีกาจึงได้มี คำสั่งให้ยุบเลิกพรรคการเมืองทั้งสาม ตามนัยมาตรา 46 (1) แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524

(3) กรณีของเหตุที่พรรคการเมืองไม่มีสมาชิกของพรรคได้รับการเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไป⁷² เช่น กรณีพรรครวมพลังใหม่ พรรคสหประชาชาติไทย พรรคเกษตรเสรี และพรรคท้องถิ่นก้าวหน้า⁷³ กรณีพรรคดำรงไทย⁷⁴

⁷⁰ คำสั่งศาลฎีกาที่ 1774/2532 เนื่องจากพรรคประชาธิปไตย พรรคแรงงาน ประชาธิปไตย ไม่ส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และพรรคประชาชาติ ส่งสมาชิกของพรรคสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ถึงกึ่งหนึ่งของจำนวน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะพึงมีการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 ศาลฎีกาจึงมีคำสั่งให้ยุบเลิกพรรคประชาธิปไตย พรรคแรงงานประชาธิปไตย และพรรคประชาชาติ ตามนัยมาตรา 46 (3) แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 อ้างใน สิรินาด วิสุทธิวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 182.

⁷¹ คำสั่งศาลฎีกาที่ 5409/2540 เนื่องจากพรรคนำไทย และพรรคอนุรักษนิยม ไม่ส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 ศาลฎีกาจึงได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองดังกล่าวตามพระราชบัญญัติ พรรคการเมือง พ.ศ. 2524 มาตรา 46 (3) ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติพรรคการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 7 อ้างใน สิรินาด วิสุทธิวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 182.

⁷² ประกอบคำสั่งศาลฎีกาคดีหมายเลขแดงที่ ปค.1 25/2535 คำสั่งศาลฎีกา ที่ 2911/2539 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5017/2540

⁷³ คำสั่งศาลฎีกาที่ 3255/2535 เนื่องจากในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2535 พรรครวมพลังใหม่ พรรคสหประชาชาติไทย พรรคเกษตรเสรี และพรรคท้องถิ่นก้าวหน้าไม่มีสมาชิกได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ศาลฎีกาจึงได้มีคำสั่งให้ยุบเลิกพรรคการเมืองดังกล่าว ตามนัยมาตรา 46 (4) แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524

ทั้งนี้ กฎหมายที่ศาลฎีกาใช้พิจารณาในคดีดังกล่าว คือ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2524 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติพรรคการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

⁷⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4911/2539 ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การที่หัวหน้าพรรคดำรงไทย ได้มีหนังสือแจ้งผู้ร้อง ซึ่งเป็นนายทะเบียนพรรคการเมืองให้ทำการยุบพรรคดำรงไทย โดยผู้ร้องได้ดำเนินการสอบสวนแล้วมีความเห็นให้ยุบพรรคดำรงไทยและได้ยื่นคำร้องให้ศาลฎีกามีคำสั่งยุบเลิกพรรคดำรงไทย ตามความในพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 มาตรา 46 พรรคสาม การที่พรรคดำรงไทย ซึ่งเป็นพรรคการเมือง ได้ส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นการเลือกตั้งทั่วไป แต่ไม่มีสมาชิกของพรรคดำรงไทยได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปดังกล่าวนี้เลย พรรคดำรงไทยจึงต้องเลิกตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 46

(4) กรณีของเหตุที่พรรคเมืองรวมกับพรรคเมืองอื่น เช่น คำสั่งศาลฎีกาที่ 6327/2537 เนื่องจากหัวหน้าพรรคมวลชน และหัวหน้า พรรคกิจสังคม ได้ร่วมกันแจ้งการรวมพรรคมวลชนเข้าเป็นพรรคเดียวกันกับพรรคกิจสังคมที่เป็น หลักต่อนายทะเบียนพรรคการเมือง พรรคการเมืองจึงสิ้นสภาพนับแต่วันที่มีการแจ้งต่อ นายทะเบียนพรรคการเมือง ตามประกาศสำนักงานนายทะเบียนพรรคการเมือง ศาลฎีกาจึงมี คำสั่งให้ยุบเลิกพรรคมวลชน ตามมาตรา 46 (5), 49 ทวิ, 49 จ แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติพรรคการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 7 และมาตรา 9⁷⁵

2) แนวความคิดและที่มาของการเลิกและการยุบพรรคการเมือง ในระบบกฎหมายไทย ภายหลังจากที่มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติห้ามมิให้บุคคลใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทาง ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หากบุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการดังกล่าว ผู้รู้เห็นถึง การกระทำเช่นนั้น ย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบและยื่นคำร้องขอให้ ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำนั้นได้ และหากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้ พรรคการเมืองเลิกกระทำการแล้ว ก็อาจสั่งยุบพรรคดังกล่าวได้⁷⁶

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ยังได้กำหนดถึงผลจากการที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองไว้ด้วยว่า หากศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองใด ก็ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรคการเมืองที่ถูกยุบนั้น ในขณะที่กระทำความผิดเป็นระยะเวลาห้าปีนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง⁷⁷

ทั้งนี้ เจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของการบัญญัติกฎหมายในรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับดังกล่าว ก็เพื่อต้องการกำหนดรายละเอียดและบทลงโทษของหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหาร

(4) แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ พรรคการเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 7 จึงมีคำสั่งให้ยุบเลิกพรรคการเมืองพรรคดำรงไทย

⁷⁵ อังคนิ สิรินาถ วิสุทธิวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 182-184.

⁷⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 63.

⁷⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 68 วรรคสี่.

พรรคการเมืองที่ถูกยุบโดยคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น⁷⁸ ซึ่งนับเป็นครั้งแรก ที่ได้มีการบัญญัติไว้ซึ่งองค์กรผู้มีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดคดี มูลเหตุและเงื่อนไขของการยุบพรรคการเมืองไว้ในรัฐธรรมนูญ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการจัดตั้งพรรคการเมือง การดำเนินกิจการของพรรคการเมือง หรือการยุบเลิกพรรคการเมือง รวมถึงมีการกำหนดถึงมูลเหตุ เงื่อนไข และองค์กรผู้มีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดคดียุบพรรคไว้เพิ่มเติมว่า หากผู้สมัคร รับเลือกตั้งคนใด กระทำการ ก่อ หรือสนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำการฝ่าฝืนกฎหมายที่ว่าด้วยการเลือกตั้ง หรือระเบียบของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริต ก็ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของบุคคลดังกล่าวได้ และหากการกระทำดังกล่าวปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าหัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารของพรรคการเมืองผู้ใดมีส่วนรู้เห็น หรือปล่อยปละละเลย หรือทราบถึงการกระทำนั้นแล้ว แต่มิได้ยับยั้ง หรือแก้ไขเพื่อให้การเลือกตั้ง เป็นไปโดยสุจริต ก็ให้ถือว่าพรรคการเมืองนั้นกระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง ประเทศ โดยมีได้เป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ตามมาตรา 68⁷⁹ และในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญ มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรค และกรรมการบริหารพรรคมีกำหนดเวลาห้าปีนับแต่วันที่มิได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้น⁸⁰ โดยเหตุผล ประการสำคัญในการบัญญัติถึงหลักเกณฑ์ดังกล่าว ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของ รัฐธรรมนูญในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต การเลือกตั้ง ซึ่งการกำหนดโทษในลักษณะของการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรคการเมือง รวมทั้งการยุบ พรรคการเมืองนั้น เป็นผลมาจากการที่พรรคการเมืองเป็นนิติบุคคล จึงถือว่าหัวหน้าพรรคการเมือง เป็นผู้แทนนิติบุคคล ส่วนกรรมการบริหารพรรคการเมืองเป็นผู้มีอำนาจบริหารพรรค ดังนั้น หากเกิดกรณีที่สมาชิกของพรรคกระทำการทุจริต บุคคลเหล่านี้จึงควรมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบจากการกระทำดังกล่าวนี้ด้วย⁸¹

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญยังมีการกำหนดหลักเกณฑ์การตรวจสอบการใช้อำนาจ ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ในกรณีของการวินิจฉัยคดีเกี่ยวกับการเลือกตั้งไว้ในมาตรา 239 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยได้มีการแบ่งแยกกระบวนการในการ

⁷⁸ เหตุผลโดยสังเขปตามมาตรา 68. (2551). ตารางความแตกต่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กับพุทธศักราช 2550 พร้อมเหตุผลโดยสังเขป. สำนักกรรมการ 3 สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. หน้า 49-50.

⁷⁹ อย่างไรก็ดี หากถือได้ว่าพรรคการเมืองใดกระทำการดังกล่าว ถือว่าเป็นเหตุให้ ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองนั้นได้ ทั้งนี้ เป็นไปตามบทบัญญัติของมาตรา 68 วรรคสาม ของรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกัน

⁸⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 237.

⁸¹ เหตุผลโดยสังเขปตามมาตรา 237. แหล่งเดิม. หน้า 213.

ตรวจสอบคำวินิจฉัยของคณะกรรมการการเลือกตั้งออกเป็น 2 ขั้นตอน ซึ่งมีผลเป็นการแก้ไขหลักการเดิมในการใช้อำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้งที่จะสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่และการเพิกถอนสิทธิการเลือกตั้งได้ โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้จำกัดอำนาจของคณะกรรมการการเลือกตั้งให้ใช้ได้เฉพาะก่อนประกาศผลการเลือกตั้ง แต่หากมีการประกาศผลการเลือกตั้งแล้ว คณะกรรมการการเลือกตั้งคงมีอำนาจเพียงทำการสอบสวน เพื่อส่งสำนวนให้ศาลฎีกาวินิจฉัย ต่อไป

ทั้งนี้ ในคดีเกี่ยวกับการเลือกตั้ง หากผู้สมัครรับเลือกตั้งกระทำการก่อ หรือสนับสนุนผู้อื่นให้กระทำการ อันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้ง ซึ่งต่อมา คณะกรรมการการเลือกตั้งได้เห็นควรให้มีการเลือกตั้งใหม่หรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งกับผู้สมัครรายใด และเห็นว่าการกระทำความผิดกล่าว ปรากฏเหตุอันควรเชื่อได้ว่าหัวหน้าพรรคหรือกรรมการบริหารพรรคมีส่วนรู้เห็นหรือปล่อยปละละเลยหรือมิได้ยับยั้งหรือแก้ไขการกระทำเช่นนั้น ก็ให้ถือว่าพรรคการเมืองกระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญตามมาตรา 68 ซึ่งการกระทำความผิดกล่าว ของพรรคการเมือง อาจเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองนั้นได้⁸²

ในส่วนแนวความคิดของการยุบเลิกพรรคการเมือง ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 ได้จำแนกมูลเหตุในการเลิกหรือยุบพรรคการเมืองออกเป็น 2 ประเภท กล่าวคือ ประเภทแรก เป็นเหตุเนื่องจากพรรคการเมืองไม่ดำเนินกิจการให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ และเหตุจากการยุบรวมพรรคการเมืองหรือยุบเลิกตามข้อบังคับ พรรคการเมือง โดยการเลิกหรือยุบพรรคด้วยเหตุดังกล่าวนี้ กฎหมายได้กำหนดให้นายทะเบียนพรรคการเมืองต้องยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ⁸³ และประเภทที่สอง เป็นเหตุอันเนื่องจากพรรคการเมืองมีการกระทำอันเข้าข่ายล้มล้าง หรือเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หรือเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ ซึ่งกฎหมายได้กำหนดให้นายทะเบียนแจ้งต่ออัยการสูงสุดเพื่อให้ยื่น คำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยคดีต่อไป⁸⁴

ด้วยเหตุดังกล่าว เมื่อได้มีการตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 ขึ้นใช้บังคับ จึงได้มีการกำหนดแยกมูลเหตุและเงื่อนไขในกรณีของ การสิ้นสภาพของพรรคการเมือง การเลิกพรรคการเมือง และการยุบพรรคการเมืองออกจากกัน ทั้งนี้ เพื่อให้ขั้นตอนในการดำเนินการกับพรรคการเมืองที่กระทำการใดๆ ที่กฎหมายกำหนดห้ามไว้ ในมูลเหตุไม่ถึงกับร้ายแรงจนอาจมีผลกระทบต่อส่วนรวม หรืออาจเป็นกรณีที่เกิดจากความประสงค์ของ

⁸²พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550, มาตรา 94.

⁸³พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65.

⁸⁴พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 67 ประกอบกับมาตรา 66.

สมาชิกภายในพรรค ให้เป็นอำนาจของนายทะเบียนพรรคการเมือง โดยความเห็นชอบของ คณะกรรมการการเลือกตั้ง ในการประกาศให้พรรคการเมืองดังกล่าว สิ้นสภาพความเป็นพรรค การเมืองหรือเลิกพรรคการเมืองไปได้ โดยมีต้องผ่านการพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งมี รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พรรคการเมืองย่อมต้องสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง⁸⁵ เมื่อ

1.1 ไม่สามารถหาสมาชิกห้าพันคนและจัดตั้งสาขาพรรคสาขา ภายในหนึ่งปี นับแต่วันที่นายทะเบียนจดทะเบียนพรรคการเมือง (มาตรา 26)

1.2 ไม่ส่งผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปสองครั้งติดต่อกัน หรือเป็นเวลาแปดปีติดต่อกัน สุดแต่ระยะเวลาใดยาวกว่ากัน⁸⁶

1.3 มีจำนวนสมาชิกเหลือไม่ถึงห้าพันคนเป็นระยะเวลาติดต่อกันหนึ่งปี

โดยมูลเหตุดังกล่าวนี้ ในมาตรา 65 (2) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ได้กำหนดให้พรรคการเมืองย่อมเลิกหรือยุบไป เมื่อพรรคการเมืองมีจำนวนสมาชิกเหลือไม่ถึงสิบห้าคนโดยถือตามเกณฑ์ขั้นต่ำเท่ากับจำนวนของ ผู้จัดแจ้งจัดตั้งพรรคการเมือง เนื่องจากพรรคการเมืองที่จัดแจ้งจัดตั้งแล้วถือเป็นพรรคการเมือง และมีฐานะเป็นนิติบุคคล ดังนั้น แม้ในขณะที่พรรคการเมืองดังกล่าวยังไม่อาจหาสมาชิกเพิ่มได้ ก็ยังคงไว้ซึ่งสภาพความเป็นพรรคการเมือง

อย่างไรก็ดี เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติประกอบ รัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2550 ซึ่งกำหนดให้ภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่นายทะเบียนรับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองแล้ว พรรคการเมืองนั้นต้องดำเนินการให้มีสมาชิกตั้งแต่ห้าพันคนขึ้นไป มิฉะนั้นจะสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง ด้วยเหตุดังกล่าว จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงและกำหนดให้หาก

⁸⁵พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 มาตรา 91.

⁸⁶อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า กรณีที่พรรคการเมืองไม่ส่งผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้น มาตรา 328 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มิได้ถือเป็นเหตุแห่งการยุบพรรคการเมือง แต่ในขณะที่ก่อนหน้านี้ มาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2524 และ พ.ศ. 2538 ได้กำหนดไว้ว่า หากพรรคการเมืองไม่ส่งหรือส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไปทั้งหมดรวมกันน้อยกว่าหนึ่งในสี่ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมดที่พึงมีในการเลือกตั้งครั้งนั้น ให้ถือเป็นเหตุเลิกพรรคการเมือง โดยให้นายทะเบียนยื่นคำร้องเพื่อให้ศาลฎีกามีคำสั่งยุบเลิกพรรคการเมืองดังกล่าว

พรรคการเมืองมีสมาชิกเหลือไม่ถึงห้าพันคน เป็นระยะเวลาติดต่อกันหนึ่งปี ก็ให้พรรคนั้น สิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง

1.4 ไม่มีการเรียกประชุมใหญ่พรรคการเมือง หรือไม่ดำเนินกิจกรรมในทางการเมืองเป็นระยะเวลาติดต่อกันหนึ่งปี

ทั้งนี้ การดำเนินการเมื่อมีเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นกับพรรคการเมือง กฎหมายกำหนดให้นายทะเบียนพรรคการเมืองดำเนินการสอบสวนข้อเท็จจริง และถ้าเห็นว่ามีเหตุเกิดขึ้นจริง ก็ให้นายทะเบียนโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ประกาศในราชกิจจานุเบกษาว่าพรรคการเมืองนั้นสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง

2. พรรคการเมืองย่อมเลิกด้วยเหตุ เมื่อ

2.1 มีเหตุเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง ในกรณีที่ไม่มีสมาชิกพรรคเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

2.2 มีการควมรวมพรรคการเมือง หากนายทะเบียนพรรคการเมืองดำเนินการสอบสวนข้อเท็จจริง และปรากฏว่ามีเหตุที่มีการควมรวมพรรคการเมืองเกิดขึ้นกับพรรคการเมืองจริง ก็ให้นายทะเบียนโดยความเห็นชอบ ของคณะกรรมการการเลือกตั้งสั่งเลิกพรรคการเมืองนั้น และประกาศคำสั่งในราชกิจจานุเบกษา

3. พรรคการเมืองอาจถูกยุบโดยคำสั่งศาลรัฐธรรมนูญ⁸⁷ เมื่อ

3.1 มีเหตุเลิกตามข้อบังคับพรรค ในกรณีที่พรรคการเมืองนั้นยังมีสมาชิกพรรคเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่

3.2 ไม่รายงานการดำเนินการของพรรคการเมืองและไม่รายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนของพรรคการเมือง ทั้งนี้ ตามที่มาตรา 42 วรรคสอง และมาตรา 82 แห่งพระราชบัญญัติฉบับเดียวกันบัญญัติไว้

เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีเหตุดังกล่าวข้างต้น กฎหมายได้กำหนดให้นายทะเบียนโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ เพื่อให้มีคำสั่งยุบพรรคการเมืองที่กระทำการเช่นนั้น

3.3 พรรคการเมืองกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นการกระทำที่เข้าข่ายตาม มาตรา 94 ซึ่งได้แก่ กระทำการล้มล้างหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย หรือกระทำการฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้ง อันมีผลให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม หรือ

⁸⁷พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550, มาตรา 93 และมาตรา 95 ประกอบกับมาตรา 94.

กระทำการอันเป็นภัยต่อความมั่นคง หรือกระทำการฝ่าฝืนตามที่กฎหมายบัญญัติ ดังเช่น การห้ามมิให้พรรคการเมืองช่วยเหลือหรือสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา หรือผู้เข้ารับการสรรหาเป็นสมาชิกวุฒิสภา หรือพรรคการเมืองรู้เห็นเป็นใจ หรือสนับสนุนให้บุคคลใดดำเนินการเพื่อให้บุคคลอื่นหรือคณะกรรมการการเลือกตั้ง หลังเชื่อหรือเข้าใจว่าพรรคการเมือง อื่นหรือบุคคลใดกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ โดยปราศจากมูลความจริง เป็นต้น

ทั้งนี้ ขั้นตอนในการยุบพรรคการเมืองในมูลเหตุดังกล่าวนี้ กฎหมายกำหนดให้ นายทะเบียนโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งแจ้งต่ออัยการสูงสุด เพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าวต่อไป

อย่างไรก็ดี ภายหลังจากที่ได้มีการกำหนดให้อำนาจแก่ศาลรัฐธรรมนูญ ในการเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดคดียุบเลิกพรรคการเมืองแทนศาลฎีกานั้น พบว่าที่ผ่านมาศาลรัฐธรรมนูญได้มี คำสั่งให้ยุบเลิกพรรคการเมืองด้วยมูลเหตุตามที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย พรรคการเมือง พ.ศ. 2541 กำหนดไว้มาแล้วจำนวนทั้งสิ้น 92 พรรค⁸⁸ โดยเป็นมูลเหตุตาม มาตรา 65 จำนวน 88 พรรค และเป็นมูลเหตุตามมาตรา 66 จำนวน 4 พรรค ซึ่งอาจจำแนกเหตุของการยุบพรรคการเมืองได้ ดังนี้

1. เหตุที่พรรคการเมืองนั้นไม่สามารถดำเนินการหาสมาชิกหาพนักและจัดตั้ง สาขาพรรคภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวัน นับตั้งแต่วันที่จดแจ้งจัดตั้งพรรค (ตามมาตรา 29) โดยมีพรรคการเมืองที่ถูกยุบจำนวนทั้งสิ้น 41 พรรค อาทิเช่น พรรคปฏิรูป พรรคมหาวิทยาลัย พรรคชีวิตใหม่ พรรคสามัคคี พรรคไทยก้าวหน้า พรรคธรรมรัฐ และพรรครักชาติ เป็นต้น

2. เหตุที่พรรคการเมืองนั้นใช้จ่ายเงินสนับสนุนไม่ถูกต้อง หรือไม่รายงานการใช้จ่ายเงินสนับสนุนให้ถูกต้องตามความเป็นจริงภายในกำหนด (ตามมาตรา 62) โดยมีพรรคการเมืองที่ถูกยุบจำนวนทั้งสิ้น 11 พรรค อาทิเช่น พรรคประชาชน พรรคสันติภาพ พรรค อำนาจประชาชน พรรคเกษตรกร และพรรคเสรีประชาธิปไตย เป็นต้น

3. เหตุที่พรรคการเมืองนั้นไม่รายงานการดำเนินกิจการในรอบปีปฏิทินที่ผ่านมาภายในระยะเวลาที่กำหนด (ตามมาตรา 35) โดยมีพรรคการเมืองที่ถูกยุบจำนวนทั้งสิ้น 12 พรรค อาทิเช่น พรรคพิทักษ์ไทย พรรคพัฒนาสังคม พรรคถิ่นไทย พรรคสังคมไทย และพรรคสังคมใหม่ เป็นต้น

⁸⁸ ข้อมูลจากฝ่ายกิจการพรรคการเมือง สำนักกิจการพรรคการเมืองและการออกเสียง ประชามติ ณ วันที่ 6 พฤศจิกายน 2550.

4. เหตุที่พรรคการเมืองยุบพรรคไปพร้อมกับพรรคการเมืองอื่น (ตามมาตรา 65 (3) ประกอบกับมาตรา 73) โดยมีพรรคการเมืองที่ถูกยุบจำนวนทั้งสิ้น 5 พรรค อาทิเช่น พรรคมวลชน พรรคความหวังใหม่ พรรคชาติพัฒนา และพรรคสันตะกุลไทย เป็นต้น

5. เหตุที่ต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง โดยมีพรรคการเมืองที่ถูกยุบจำนวนทั้งสิ้น 7 พรรค อาทิเช่น พรรครามสยาม พรรคศรัทธาประชาชน พรรคเสรีไท พรรคแก้ปัญหาชาติ และพรรครักษสันไทย เป็นต้น

6. เหตุที่พรรคการเมืองนั้นมิได้มีการประชุมใหญ่ในการดำเนินการตามที่ กฎหมาย กำหนดให้ต้องกระทำโดยที่ประชุมใหญ่ของพรรคการเมือง (ตามมาตรา 25) หรือ องค์ประกอบของ ที่ประชุมใหญ่ไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในข้อบังคับพรรคการเมือง (ตามมาตรา 26) โดยมี พรรคการเมืองที่ถูกยุบจำนวนทั้งสิ้น 11 พรรค อาทิเช่น พรรคพลังใหม่ พรรคเกษตรเสรี พรรคพลัง มหาชน พรรคชาวไทย และพรรคไทยช่วยไทย เป็นต้น

7. เหตุที่พรรคการเมืองนั้นมีสมาชิกพรรคเหลือไม่ถึงสิบห้าคน โดยมีพรรคการเมืองที่ ถูกยุบด้วยเหตุดังกล่าวจำนวน 1 พรรค คือ พรรคชาติประชาไทย

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากแนวคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่มีคำสั่งให้ยุบเลิกพรรค การเมืองดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ในช่วงต้นของการบังคับใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่า ด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 นั้น การยุบเลิกพรรคการเมืองจะเกิดขึ้นเนื่องจากมูลเหตุตามมาตรา 65 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 แทบทั้งสิ้น หากแต่ยังไม่เคยปรากฏคำร้องของนายทะเบียนพรรคการเมืองที่ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรค การเมืองด้วยเหตุที่พรรคการเมืองได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ มาตรา 66 แห่ง พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 บัญญัติไว้ จนกระทั่ง ประมาณปี พ.ศ. 2549 ได้มีการยื่นคำร้องของอัยการสูงสุดต่อศาลรัฐธรรมนูญให้มีคำสั่งยุบ พรรค ไทยรักไทย พรรคพัฒนาชาติไทย พรรคแผ่นดินไทย พรรคประชาธิปไตยก้าวหน้าและ พรรค ประชาธิปัตย์ เนื่องจากความปรากฏต่อนายทะเบียนพรรคการเมืองว่าพรรคการเมือง ดังกล่าวได้ กระทำการตามมาตรา 66 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย พรรคการเมือง พ.ศ.2541

แต่อย่างไรก็ดี ในช่วงเวลาที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 มีผลใช้บังคับอยู่นั้นได้เกิดการรัฐประหารขึ้นโดยคณะปฏิรูปการปกครอง ในระบอบ ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้เข้ายึดอำนาจและประกาศยกเลิก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งต่อมา คณะปฏิรูปฯ ได้มี การออกประกาศ คณะปฏิรูปฯ ฉบับที่ 3 กำหนดให้ศาลทั้งหลายนอกจากศาลรัฐธรรมนูญ มีอำนาจพิจารณาพิพากษา อรรถคดีต่อไป และประกาศคณะปฏิรูปฯ ฉบับที่ 27 กำหนดให้ การที่ศาลรัฐธรรมนูญถูกยกเลิก

มิให้กระทบกระเทือนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 และให้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว มีผลใช้บังคับต่อไป รวมทั้งในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญหรือองค์กรอื่น ซึ่งทำหน้าที่แทนศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองใด เพราะเหตุต้องห้ามตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ก็ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้น มีกำหนดห้าปีนับตั้งแต่วันที่ที่มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง ประกอบกับ เมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 ซึ่งมาตรา 35 ของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้กำหนดให้ บรรดาพรรคคดียุติหรือการใดที่เป็นอำนาจ หรืออยู่ในระหว่างการดำเนินการของศาลรัฐธรรมนูญ ให้โอนมาอยู่ในอำนาจและความรับผิดชอบ ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า บรรดาคดีทั้งหลายที่ได้มีการยื่นคำร้องเพื่อขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองในช่วงเวลาก่อนที่จะมีการรัฐประหารเกิดขึ้น ซึ่งคดีดังกล่าว ยังมิได้มีการพิจารณาให้แล้วเสร็จ จึงเป็นคดีที่ตกมาอยู่ในอำนาจและหน้าที่ในการพิจารณาของคณะ ตุลาการรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ รวมถึงคดีที่อัยการสูงสุดได้ยื่นคำร้องขอให้ยุบพรรคการเมืองดังกล่าว เนื่องจากกระทำการตามมาตรา 66 แห่งพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ.2541 ซึ่งต่อมาคณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้ พิจารณาและวินิจฉัยคดีให้ยุบพรรคการเมืองจำนวนทั้งสิ้น 4 พรรค ซึ่งได้แก่ พรรคไทยรักไทย พรรคพัฒนาชาติไทย พรรคแผ่นดินไทย และพรรคประชาธิปไตยก้าวหน้า

และในเวลาต่อมา เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ประกอบกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 โดยกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดให้ ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ในการ พิจารณาคดียุบพรรคการเมืองแทนคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ซึ่งที่ผ่านมาศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง เนื่องจากกระทำการตามมาตรา 94 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 มาแล้วจำนวนทั้งสิ้น 3 พรรค⁸⁹ ซึ่งได้แก่ พรรคชาติไทย พรรคมัชฌิมาธิปไตย และพรรคพลังประชาชน⁹⁰

⁸⁹ ข้อมูลจากฝ่ายกิจการพรรคการเมือง สำนักกิจการพรรคการเมืองและการออกเสียง ประชามติ ณ วันที่ 4 สิงหาคม 2552

⁹⁰ สิริินาด วิสุทธีวัชรกุล.แหล่งเดิม.หน้า 193.

3.2.2.2 กฎหมายเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมือง

การยุบพรรคการเมืองเป็นกระบวนการที่กระทบต่อพรรคการเมือง และบุคคลในพรรคการเมือง ซึ่งการจะจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลจะต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งปรากฏในรัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ดังนี้

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

แม้กฎหมายรัฐธรรมนูญจะเป็นกฎหมายที่มีความสำคัญต่อการปกครองประเทศ เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ประกอบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย หลักการในการร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญจึงเปลี่ยนแปลง จากเดิมที่มุ่งควบคุมนักการเมืองหรือพรรคการเมืองให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย แต่เมื่อสถานการณ์ของบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จึงได้บัญญัติขึ้นเพื่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการปกครองและตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตยเป็นรูปธรรม การกำหนดกลไกสถาบันทางการเมืองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหารให้มีดุลยภาพและประสิทธิภาพตามวิถีการปกครองแบบรัฐสภา รวมทั้งให้สถาบันศาล และองค์กรอิสระอื่นสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยสุจริตเที่ยงธรรม

ทั้งนี้ เพื่อให้วิถีการปกครองแบบรัฐสภา รวมทั้งให้สถาบันศาล และองค์กรอิสระอื่นสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยสุจริตเที่ยงธรรม กระบวนการตรวจสอบและมาตรการควบคุม จึงได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ นอกจากจะกำหนดให้มีหน่วยงานทำหน้าที่ตรวจสอบกระบวนการเพื่อให้เป็นไปโดยสุจริตแล้ว ยังได้กำหนดกระบวนการตรวจสอบเพื่อการป้องกันการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขด้วย หากใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ ตามมาตรา 68 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นมาตรการในการยุบพรรค ดังนี้

1. การจัดองค์กรภายใน การดำเนินกิจการ และข้อบังคับของพรรคการเมืองต้องสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง กรรมการบริหารของพรรคการเมือง หรือสมาชิกพรรคการเมืองตามจำนวนที่กำหนดในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง

แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ตามมาตรา 65 จะได้กำหนดให้บุคคลมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมือง เพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของ

ประชาชน และเพื่อดำเนินกิจกรรมในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ รวมถึงการจัดองค์กรภายใน การดำเนินการ และข้อบังคับของพรรคการเมือง ต้องสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง กรรมการบริหารของพรรคการเมือง หรือสมาชิกพรรคการเมืองตามจำนวนที่กำหนดในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง หากเห็นว่ามีมติหรือข้อบังคับในเรื่องใดของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้น จะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสิทธิร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย และหากว่ามีมติหรือข้อบังคับดังกล่าวขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ ศาลรัฐธรรมนูญก็วินิจฉัยสั่งการยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้

2. กรณีการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา หรือระเบียบหรือประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ตามมาตรา 237

โดยผู้สมัครรับเลือกตั้ง ที่ได้กระทำการ ก่อ หรือสนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำการ อันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา หรือระเบียบหรือประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งมีผลทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของบุคคลดังกล่าวตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งถ้าการกระทำของบุคคลดังกล่าว ปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าหัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารของพรรคการเมืองผู้ใด มีส่วนรู้เห็น หรือปล่อยปละละเลย หรือทราบถึงการกระทำแล้ว มิได้ยับยั้งหรือแก้ไขเพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ให้ถือว่า พรรคการเมืองนั้นกระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการ ซึ่งมีได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ตามมาตรา 68 และในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้น ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารพรรคการเมืองดังกล่าวมีกำหนดเวลาห้าปีนับแต่วันที่มิคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การจัดการของพรรคการเมือง หากไม่ดำเนินการตามที่กฎหมายกำหนด ก็มีผลเพียงให้มีการเลิกพรรคการเมืองไปเท่านั้น แต่หากเป็นการล้มล้างการปกครองระบอบ

ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญย่อมผูกยุบพรรคการเมือง ตามมาตรา 68 และยังส่งผลเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบในขณะที่กระทำความผิดเป็นระยะเวลาห้าปีนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองด้วย⁹¹

2) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง

การยุบพรรคการเมือง นอกจากการที่จะปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้วยังบัญญัติไว้ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 แต่เมื่อมีการบังคับใช้ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 จึงได้กำหนดให้หัวหน้าพรรคการเมืองมีหน้าที่ดำเนินการ ซึ่งหากไม่ปฏิบัติ หรือไม่ดำเนินการตามวิธีการที่นายทะเบียนกำหนด ก็จะถูกเสนอเรื่องขึ้นสู่ศาลวินิจฉัยยุบพรรคการเมือง ดังที่ได้บัญญัติไว้ใน

1. กรณีการยุบพรรคการเมือง

(1) หัวหน้าพรรคการเมืองมีหน้าที่จัดทำรายงานการดำเนินการของพรรคการเมืองในรอบปีปฏิทินที่ผ่านมาให้ถูกต้องตามความเป็นจริงตามวิธีการที่นายทะเบียนกำหนด และแจ้งให้นายทะเบียนทราบภายในเดือนมีนาคมของทุกปี เพื่อประกาศให้สาธารณชนทราบ หากครบระยะเวลาการรายงาน พรรคการเมืองใดไม่ได้รายงานให้นายทะเบียนมีอำนาจสั่งให้หัวหน้าพรรคการเมืองรายงานภายในระยะเวลาที่กำหนด ถ้าพ้นกำหนดระยะเวลาแล้วยังมิได้รายงานโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรให้นายทะเบียนโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งดำเนินการเพื่อให้มีการจัดการเมืองนั้น

(2) มีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง

ในกรณีที่พรรคการเมืองใดมีเหตุต้องเลิกตามข้อบังคับพรรคการเมือง แต่พรรคการเมืองนั้นยังมีสมาชิกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ หรือในกรณีที่พรรคการเมืองใดไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรา 42 วรรคสอง หรือมาตรา 82 ให้ยุบพรรคการเมืองนั้น เมื่อนายทะเบียนโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ความปรากฏต่อนายทะเบียน เมื่อศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วเห็นว่ามิเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นกับพรรคการเมืองตามคำร้องของนายทะเบียน ให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งให้ยุบพรรคการเมืองนั้น ตามมาตรา 93

(3) มีเหตุตามมาตรา 94 เมื่อพรรคการเมืองกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

⁹¹ สิรินาถ วิสุทธีวัชรกุล, แหล่งเดิม, หน้า 182.

1. กระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือกระทำการตามที่รัฐธรรมนูญให้ถือว่าเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจโดยวิธีการดังกล่าว

2. กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา หรือระเบียบหรือประกาศของคณะกรรมการการเลือกตั้ง ซึ่งมีผลทำให้การเลือกตั้งมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม

3. กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญ

4. กระทำการอันอาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร หรือขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือ

5. กระทำการฝ่าฝืนมาตรา 21 วรรคหนึ่ง มาตรา 43 มาตรา 65 มาตรา 66 มาตรา 69 หรือมาตรา 104

2. กรณีผลต่อกรรมการบริการพรรค

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองใดเพราะเหตุอันเนื่องมาจากการฝ่าฝืนมาตรา 82 หรือเหตุตามมาตรา 94 และปรากฏหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าหัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองผู้ใดมีส่วนร่วม รู้เห็น หรือปล่อยปละละเลย หรือทราบถึงการกระทำความผิดแล้วมิได้ยับยั้ง หรือแก้ไขการกระทำความผิดดังกล่าว ให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้น มีกำหนดเวลาห้าปีนับแต่วันที่มิคำสั่งให้ยุบพรรคการเมือง ตามมาตรา 98

3. กรณีผลต่อผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารของพรรคการเมือง

ในกรณีที่พรรคการเมืองต้องยุบเพราะเหตุอันเนื่องมาจากการฝ่าฝืนมาตรา 42 วรรคสอง หรือมาตรา 82 หรือต้องยุบตามมาตรา 94

ผู้ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารของพรรคการเมืองที่ถูกยุบไป จะจัดแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่หรือเป็นกรรมการบริหารพรรคการเมือง หรือมีส่วนร่วมในการจัดแจ้งการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่อีกไม่ได้ ทั้งนี้ ภายในกำหนดห้าปีนับแต่วันที่พรรคการเมืองนั้นต้องยุบไป ดังเช่น กรณีการยุบพรรคชีวิตที่ดีกว่า ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่า กรณีที่หัวหน้าพรรคได้ลาออกจากตำแหน่งแล้ว แต่ลงนามในเอกสารต่างๆ ในนามพรรค โดยไม่มีอำนาจหน้าที่ที่จะดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับการขอจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงนโยบายพรรค ขอบังคับพรรค แต่ยังคงมีบทบาทในการสั่งการและมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมของพรรคผู้ถูกร้องอย่างต่อเนื่องในการปฏิบัติ

หน้าที่หัวหน้าพรรค จึงถือว่าเป็นบุคคลซึ่งเคยเป็นกรรมการบริหารพรรคผู้ถูกร้องตามความหมายของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 มาตรา 97⁹²

3.3 ผลทางกฎหมายของการยุบพรรคการเมือง

3.3.1 ผลของการยุบพรรคการเมืองในต่างประเทศ

3.3.1.1 ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันตัดสินว่า พรรคการเมืองใดไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญจะส่งผลให้พรรคการเมืองดังกล่าวถูกสั่งห้าม และพรรคจะต้องถูกยุบหรือยุบตัวเองไปโดยปริยาย ซึ่งหมายความว่าพรรคจะไม่สามารถดำเนินกิจกรรมในทางการเมืองได้อีกต่อไป⁹³ โดยรัฐบัญญัติว่าด้วยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ ค.ศ.1993 ได้บัญญัติถึงผลจากการวินิจฉัยความไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพรรคการเมือง ศาลรัฐธรรมนูญอาจจำกัดสิทธิในทางกฎหมายหรือจำกัดสิทธิส่วนใดส่วนหนึ่งของพรรคการเมืองหรือวินิจฉัยให้ยุบพรรคการเมืองหรือบางส่วนของพรรคการเมือง รวมทั้งการห้ามจัดตั้งองค์กรแนวร่วมของพรรคการเมือง นอกจากนี้ อาจวินิจฉัยให้ทรัพย์สินของพรรคการเมืองส่วนใดส่วนหนึ่งตกเป็นของสหพันธ์หรือของมลรัฐ เพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะต่อไปได้ ดังนั้น ผลของคำสั่งยุบพรรคการเมืองจึงอาจมีผลเป็นทั้งการจำกัดสิทธิในทางกฎหมายหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพรรคการเมือง เช่น การสิ้นสมาชิกภาพของสมาชิกพรรคที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร⁹⁴ การเสียชีวิตของผู้ที่อยู่ในบัญชีรายชื่อการเลือกตั้งออกจากรายชื่อพรรคการเมือง⁹⁵ รวมถึงการวินิจฉัยให้ยุบพรรคการเมืองหรือบางส่วนของพรรคการเมือง⁹⁶ แม้ต่อมา รัฐบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมือง ค.ศ.1967 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมในปี ค.ศ.1994 มาตรา 33 ได้กำหนดผลของการยุบพรรคการเมืองไว้เพิ่มเติมว่า ห้ามมิให้มีการตั้งองค์กรอื่นมาแทนที่พรรคการเมืองที่ถูกยุบนั้น โดยห้ามมีการจัดตั้งพรรคตัวแทนที่ต้องการสานต่อการดำเนินการที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญของพรรคการเมืองที่ถูกยุบไป หรืออาศัยองค์กรที่มีอยู่แล้วเป็นพรรคตัวแทน หากก่อนที่จะมีการห้ามพรรคการเมืองใด มีพรรคตัวแทนของพรรคการเมืองนั้นอยู่ก่อน หรือมีตัวแทนในสภาของสหพันธ์ ให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าเป็นพรรคตัวแทนที่ต้องห้าม นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญอาจวินิจฉัยให้ทรัพย์สินของพรรคการเมืองส่วนหนึ่งส่วนใดตกเป็นของ

⁹² คำวินิจฉัยที่ 3/2556 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคชีวิตที่ดีกว่า

⁹³ สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. แหล่งเดิม.

⁹⁴ BVerfGE 2. 1.

⁹⁵ สุนทรียา เหมือนพะวงศ์. แหล่งเดิม.

⁹⁶ BVerfGE 5. 85.

สหพันธ์หรือของมลรัฐเพื่อประโยชน์สาธารณะโดยการยึดทรัพย์สินของพรรคการเมือง ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้มาตรการบังคับคดีตามคำพิพากษาหรือมาตรการบังคับคดีพิเศษ ศาลรัฐธรรมนูญอาจมีคำสั่งบังคับคดีโดยอาศัยกฎหมายวิธีพิจารณาความคดีแตกต่างไป

กรณีดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า ในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันผลทางกฎหมายจากการยุบเลิกพรรคการเมืองอาจมีด้วยกันหลายประการ โดยพรรคการเมืองดังกล่าวอาจถูกยุบทั้งหมดหรือบางส่วน หรือถูกคัดชื่อออกจากทะเบียนพรรคการเมือง ในส่วนทรัพย์สินของพรรค ศาลรัฐธรรมนูญอาจวินิจฉัยให้ทรัพย์สินบางส่วนหรือทั้งหมดของพรรคตกเป็นของแผ่นดินเพื่อประโยชน์สาธารณะได้ และจะมีการดำเนินการจัดตั้งพรรค ตัวแทนที่ต้องการดำเนินงานเพื่อเป็นการสานต่อพรรคการเมืองที่ถูกยุบไป รวมถึงอาศัยองค์การที่มีอยู่ก่อนแล้วให้เป็นพรรคตัวแทนของพรรคที่ถูกยุบนั้นมิได้ เมื่อศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์พิพากษาว่า พรรคการเมืองมิชอบด้วยรัฐธรรมนูญและสั่งยุบพรรคการเมืองนั้นแล้ว คำวินิจฉัยดังกล่าวย่อมส่งผลทางกฎหมายดังนี้⁹⁷

1. สถานะ “พรรคการเมือง” สิ้นสุดลง

สถานะความเป็น “พรรคการเมือง” ของพรรคดังกล่าวย่อมสิ้นสุดลงโดยผลแห่งกฎหมาย (Gesetzeskraft / Ipso Jure – by statutory force) นับแต่เวลาที่ศาลรัฐธรรมนูญประกาศว่ามีชอบด้วยรัฐธรรมนูญ⁹⁸ ซึ่งจะมาพร้อมกับการสั่งยุบพรรคการเมืองหรือส่วนหนึ่งส่วนใดในพรรคการเมือง และการห้ามการจัดตั้งหรือใช้อีกครั้งแทนที่พรรคหรือส่วนของพรรคที่ถูกยุบไป และโดยผลแห่งคำวินิจฉัย พรรคการเมืองดังกล่าวจะไม่มีสิทธิได้รับเงินอุดหนุนพรรคการเมืองจากรัฐอีกต่อไป⁹⁹ ในกรณีที่ศาลสั่งให้รับทรัพย์สินของพรรคการเมืองนั้นด้วย ทรัพย์สินดังกล่าวย่อมตกเป็นของรัฐบาลแห่งสหพันธ์ หรือหากพรรคการเมืองดังกล่าวดำเนินการในเขตมลรัฐใดมลรัฐหนึ่งแต่เพียงมลรัฐเดียวย่อมตกเป็นของรัฐบาลแห่งมลรัฐนั้น โดยรัฐบาลที่เกี่ยวข้องต้องนำทรัพย์สินที่รับได้ไปใช้เพื่อการสาธารณกุศล¹⁰⁰

⁹⁷ ฌอร์เก เดช สุโรโยธิต .หลักกฎหมายเยอรมันเกี่ยวกับการยุบพรรคการเมือง (ตอนจบ). สืบค้น เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556 จาก <http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1484>.

⁹⁸ Jörn Ipsen, “Political Parties and Constitutional Institutions” ใน Christian Starck(ed.).Studies in German Constitutionalism,Munic.NomosVerl.Ges.1995. p.239 และ Paul Franz, “Unconstitutionnal and Outlawed Political Parties:A German-American Comparison” Boston College International and Comparative Law Review.Vol.5 No.1.1982. p.63.

⁹⁹ Jörn Ipsen. แหล่งเดิม. และ Paul Franz. แหล่งเดิม.

¹⁰⁰ BVerfGG. §46 (3); PartG. §33 (1).

2. การห้ามมิให้มีพรรคการเมืองอื่นแทนที่พรรคที่ถูกยุบไป

กฎหมายกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่งห้ามมิให้มีการจัดตั้งหรือใช้อำนาจอื่นแทนที่พรรคการเมืองที่ถูกยุบไป¹⁰¹ โดยในการพิจารณาว่า พรรคการเมืองหรือองค์กรอื่นใดมีลักษณะเป็นองค์กรแทนที่ (Ersatz / Substitute Organization) หรือไม่นั้น จะพิจารณาจากอุดมการณ์ เป้าหมาย และกิจกรรมของพรรคการเมืองหรือองค์กรนั้น ๆ และจากพฤติกรรมต่าง ๆ ของสมาชิก หากองค์กรแทนที่เป็นพรรคการเมืองที่มีอยู่แล้วก่อนวันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยยุบพรรค หรือเป็นพรรคการเมืองที่มีสมาชิกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนในสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์หรือในสภามลรัฐกรณีดังกล่าวจะอยู่ในเขตอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ โดยนำกระบวนการยุบพรรคการเมืองในกรณีปกตินับแต่ขั้นตอนการริเริ่มเสนอคำร้องไปจนถึงขั้นตอนการบังคับคดีมาใช้โดยอนุโลม¹⁰² ซึ่งที่ผ่านมามีเพียงพรรคการเมืองเดียวคือ พรรค KPS (Kommunistische Partei Saar – Saarland Communist Party) ที่ถูกยุบตามกระบวนการนี้ เนื่องจากเป็นพรรคที่เข้ามาแทนที่พรรค KPD ซึ่งถืออุดมการณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ดี หากเป็นพรรคการเมืองอื่นนอกเหนือจากที่กล่าวมาข้างต้นหรือเป็นองค์กรอื่นที่อยู่ภายใต้บทนิยามคำว่า “สมาคม” ตามกฎหมายว่าด้วยสมาคม¹⁰³ อันได้แก่ (ก) พรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นภายหลังวันที่ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคต้นแบบดั้งเดิม (Original Party) และมีได้มีสมาชิกสภาในสภา¹⁰⁴ (ข) องค์กรอื่น ๆ ที่ถือเป็น “สมาคม” ตามกฎหมายสมาคม และ (ค) พรรคการเมืองที่สูญเสียสถานะความเป็น “พรรคการเมือง” ไปแล้ว¹⁰⁵ แต่ยังมีลักษณะตามข้อ (ข) ก็จะนำ

¹⁰¹BVerfGG. §46 (3); Jörn Ipsen. แหล่งเดิม. หน้า 232.

¹⁰²PartG. §33 (2); Jörn Ipsen. แหล่งเดิม. หน้า 232.

¹⁰³BVerfGE 13. 174 (176-177) อ้างถึงใน David P. Currie. *The Constitutional of the Federal Republic of Germany*. Chicago. University of Chicago Press. 1994. หน้า 220.

¹⁰⁴ด้วยเหตุที่ พรรค NPD ซึ่งมีอุดมการณ์ในแนวเดียวกันกับพรรคนาซี ดังคำเรียก neo-Nazi ในบรรดาสื่อมวลชน มี ส.ส. ในสภาผู้แทนราษฎรระดับมลรัฐในหลายมลรัฐ อาทิ ในการเลือกตั้งสภาของมลรัฐ Saxony เมื่อปี ค.ศ. 2004 มี ส.ส. 8 ที่นั่ง เมื่อปี ค.ศ. 2009 ได้ ส.ส. 4 ที่นั่ง หรือในการเลือกตั้งสภาของมลรัฐ Mecklenburg-Vorpommern เมื่อปี ค.ศ. 2006 ได้ ส.ส. 6 ที่นั่ง ส่งผลทำให้ไม่อาจใช้กฎหมายว่าด้วยสมาคมสั่งยุบพรรค NPD ได้ หากแต่จะต้องเสนอคำร้องไปยังศาลรัฐธรรมนูญตามกระบวนการยุบพรรคกรณีปกติเท่านั้น

¹⁰⁵PartG. §2 (2) และ §(3); ตัวอย่างเช่นพรรค FAP [BVerfGE 91. 276] นอกจากนี้ ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ยังเคยวินิจฉัยว่า การที่องค์กรนิติบัญญัติของมลรัฐตัดสินว่า สมาคมการเมืองแห่งหนึ่งมีลักษณะเป็นผู้สืบทอดของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ศาลเคยประกาศว่าไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญไปแล้ว โดยที่ไม่ได้เสนอคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญอีกครั้งหนึ่งนั้น ไม่ขัดรัฐธรรมนูญ โปรดดู BVerfGE 16. 4 อ้างถึงใน David P. Currie. แหล่งเดิม. หน้า 220.

กฎหมายว่าด้วยสมาคมมาใช้บังคับกับการยุบพรรคการเมืองหรือองค์กรดังกล่าวโดยอนุโลม กรณีเช่นนี้เป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแห่งสหพันธ์หรือมลรัฐ แล้วแต่กรณี¹⁰⁶

ตัวอย่างเช่น พรรคชาตินิยมหัวรุนแรง (National Offensive – Nationale Offensive) หรือพรรค NO ซึ่งเป็นหนึ่งในพรรคนาซีใหม่ (neo-Nazi) ตั้งขึ้นเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1990 มีนโยบายต่อต้านผู้อพยพ เนรเทศคนต่างด้าว และสนับสนุนแนวคิดเผ่าพันธุ์อารยันอันบริสุทธิ์ (Pure Aryan Blood) ซึ่งรังเกียจคนต่างเผ่าพันธุ์ (Xenophobia) และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) มีหัวหน้าพรรคและกรรมการพรรคหลายคนเป็นผู้ที่กำลังถูกดำเนินคดีอาญาในข้อหาการดำเนินการต่อไปซึ่งพรรคการเมืองที่ถูกศาลรัฐธรรมนูญประกาศว่าไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ แม้พรรคได้ส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งมลรัฐ Baden-Württemberg ในช่วงกลางปี ค.ศ.1992 แต่ก็ได้ ส.ส. เพราะได้คะแนนเสียงเพียงร้อยละสิบ เช่นนี้ ถือว่ามีลักษณะตาม (ก) ดังนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยแห่งสหพันธ์จึงสามารถใช้อำนาจตามกฎหมายสมาคมสั่งยุบพรรค NO ได้¹⁰⁷

3. สมาชิกภาพของ ส.ส. และสมาชิกสภาทุกระดับที่สังกัดพรรคการเมืองอาจสิ้นสุดลง ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ได้วางบรรทัดฐานไว้ในคดียุบพรรค SRP¹⁰⁸ เมื่อปี ค.ศ. 1952 ว่า เมื่อศาลประกาศความไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพรรคการเมืองใดแล้ว พรรคการเมืองนั้นย่อมสูญเสียอำนาจรัฐในกลไกรัฐสภาที่พรรคได้รับมาจากประชาชน (Parliamentary Mandate) กล่าวคือ สมาชิกสภาผู้แทนที่สังกัดพรรคการเมืองนั้นทั้งในสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์และในสภาของมลรัฐต้องสิ้นสมาชิกภาพ ส.ส. ตามไปด้วย โดยศาลอธิบายว่า “ถ้าพึงเพียงแต่การยุบพรรคแต่คุณสมบัติของพรรคยังสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตจำนงทางการเมืองของประชาชนได้ ย่อมมิใช่การบังคับตามคำวินิจฉัยของศาลอย่างแท้จริง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องขจัด

¹⁰⁶PartG. §33 (3); VereinsG. §2 และ §8 (2) และ Jörn Ipsen, แหล่งเดิม, หน้า 240.

¹⁰⁷GERMANS BAN THIRD NEO-NAZI GROUP.” The Province (Vancouver, B.C.). (Wednesday, Dec. 23, 1992) สืบค้นเมื่อวันที่ 11 เมษายน 2553 จาก <http://www.upi.com>.

¹⁰⁸Paul Franz, แหล่งเดิม, หน้า 58; นอกจากนี้ ในคดีพรรค KPD ศาลก็ตัดสินตามแนวทางเดียวกัน ส่งผลให้สมาชิกพรรค KPD สิ้นสมาชิกภาพ ส.ส. ทั้งในสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์และของมลรัฐ โปรดดู Donald P. Kommers, “The Constitutional Jurisprudence of Federal Republic of Germany,” Durham, Duke University Press, 2nd, 1997, หน้า 223.

อุดมการณ์ดังกล่าว ออกจากกระบวนการสร้างเจตจำนงทางการเมือง”¹⁰⁹ “มิเช่นนั้น ส.ส.ของพรรคที่ถูกยุบไปจะอยู่ในสถานะที่สามารถทำงานต่อไป เพื่อให้ทำให้เป้าหมายอันชั่วร้ายของพรรคกลับกลายเป็นความจริงขึ้นมาได้”¹¹⁰ นี่คือเหตุผลในเชิงสิทธิป้องกันตนเองของระบอบประชาธิปไตย (Right to Democratic Self-defence)¹¹¹ ส่วนข้อโต้แย้งเกี่ยวกับหลักความเป็นผู้แทนของปวงชน (The Principle of Representation – Repräsentationsprinzip) ที่ว่า ส.ส. ได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชนโดยตรง ย่อมเป็นผู้แทนของประชาชนทั้งปวง และไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจอิสระของผู้ใด¹¹² และเมื่อ ส.ส. ได้รับเลือกตั้งแล้ว ก็ย่อมเป็นอิสระจากพรรคการเมืองที่ผู้นั้นสังกัด¹¹³ กลับมิได้รับการยอมรับจากศาล ด้วยเหตุผลว่า หลักการดังกล่าวไม่รวมถึงผู้แทนที่มาจากพรรคการเมืองที่มีชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะพรรคการเมืองดังกล่าวไม่มีสิทธิที่จะส่งตัวแทนเข้าสู่การเลือกตั้งอยู่แล้วมาตั้งแต่ต้น แม้ว่าประชาชนจะเลือกตั้งบุคคลนั้น ๆ ให้เป็น ส.ส. ก็ตาม แต่การให้ ส.ส. ดังกล่าวพ้นสมาชิกภาพก็หาได้ละเมิดสิทธิเลือกตั้งของประชาชนที่เลือกบุคคลผู้นั้นแต่ประการใดไม่ เพราะแม้แต่ประชาชนเองก็มิอาจใช้สิทธิเสรีภาพซึ่งรวมทั้งสิทธิเลือกตั้งในทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบเสรีประชาธิปไตยได้¹¹⁴ ยิ่งไปกว่านั้น ถึงแม้จะไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายทั้งระดับสหพันธ์และระดับมลรัฐกำหนดเหตุแห่งการสิ้นสมาชิกภาพด้วยเหตุข้อนี้ไว้เป็นการเฉพาะก็ตาม แต่การสิ้นสมาชิกภาพ ส.ส. เพราะเหตุที่พรรคการเมืองที่ผู้นั้นสังกัดถูกประกาศว่าไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญก็อนุมานได้โดยตรงจากความในมาตรา 21 (2) ของรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจศาลรัฐธรรมนูญประกาศความไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพรรคการเมืองต่างๆ ได้¹¹⁵

¹⁰⁹BVerfGE 2.1 (73) อ้างถึงใน Paul Franz. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 33, หน้า 58; อนึ่ง ในขณะที่ศาลมีคำวินิจฉัยนั้น พรรค SRP มี ส.ส. ในสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์ 2 คนได้รับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งเมือง Bonn และ ส.ส. ในสภาของมลรัฐหลายแห่งอีกหลายสิบคน

¹¹⁰BVerfGE 2.1 (79) อ้างถึงใน David P. Currie. แหล่งเดิม, หน้า 216.

¹¹¹Samuel Issacharoff, “Fragile Democracies” *Havard Law Review*, Vol. 120.No.6, April 2007. p.1450.

¹¹²GG. §38 (1); BVerfGE 2.1 (75); และ Helmut Steinberger. “Political Representative in Germany” อ้างถึงใน Paul Kirchhof and Donald P.Kommers. *Germany and Its Basic Law*, Baden-Baden.Nomos Verlagsgesellschaft.1993 Ibis. P.122 – 130.

¹¹³แม้ว่า ส.ส. ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนโดยการเสนอชื่อของพรรคการเมือง แต่ ส.ส. ที่ลาออกหรือถูกขับออกจากพรรค ทั้ง ส.ส. แบบแบ่งเขตและแบบสัดส่วน ก็หาได้สิ้นสุดสมาชิกภาพ ส.ส. เพราะเหตุดังกล่าวไม่ โปรดดู BWG. §46; และ Helmut Steinberger. แหล่งเดิม, หน้า 129, 155 – 156.

¹¹⁴GG. §18.

¹¹⁵BVerfGE 2.1 (77) อ้างถึงใน Jörn Ipsen. แหล่งเดิม, หน้า 239 – 240.

ด้วยเหตุนี้ ส.ส. ที่ได้รับเลือกตั้งโดยการเสนอชื่อลงสมัครในนามของพรรค SRP จึงต้องพ้นจากตำแหน่ง และเมื่อต่อมาได้ลาออกจากพรรค SRP แล้ว แต่เมื่อสถานะความเป็นผู้แทนได้มาในนามของพรรค SRP สมาชิกภาพ ส.ส. ก็ไม่อาจมีอยู่ต่อไปได้ และยิ่งไปกว่านั้น สำหรับ ส.ส. ผู้ที่ ณ วันเลือกตั้งไม่ได้สังกัดพรรค SRP แต่ภายหลังได้เข้าเป็นสมาชิกพรรค หากยังคงดำรงสถานะสมาชิกพรรคดังกล่าวอยู่จนถึงขณะเวลาที่มีการเสนอคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญประกาศความไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญและสั่งยุบพรรค ส.ส. ผู้นั้นก็ย่อมต้องพ้นจากตำแหน่งด้วย¹¹⁶ อย่างไรก็ตาม ผลที่ตามมาจากการยุบพรรคในข้อนี้มีลักษณะเป็นการทั่วไปไม่เฉพาะเจาะจงกรณีหรือตัวบุคคล ดังนั้น การปรับใช้หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ศาลกำหนดไว้นี้ให้มีผลเป็นการเฉพาะรายกับ ส.ส. ผู้หนึ่งผู้ใดที่เกี่ยวข้องกับพรรค SRP จึงเป็นเรื่องที่องค์กรผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายเฉพาะต้องไปพิจารณาข้อเท็จจริงเฉพาะรายอย่างรอบคอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรายที่มีการลาออกก่อนศาลจะมีคำพิพากษา จะต้องพิจารณาลักษณะความเกี่ยวพันของบุคคลนั้นกับพรรค SRP โดยละเอียด เพื่อประเมินว่า การแสดงเจตนาลาออกดังกล่าวเป็นเพียงพฤติกรรมอำพรางหรือไม่¹¹⁷

ปัจจุบัน กฎหมายเลือกตั้งสหพันธ์และกฎหมายเลือกตั้งยุโรป จึงกำหนดให้การประกาศความไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญและสั่งยุบพรรคการเมืองโดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์เป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์ ทั้งที่มาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตและที่มาจากแบบสัดส่วน¹¹⁸ และสมาชิกรัฐสภายุโรปที่มาจากเขตเลือกตั้งในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน¹¹⁹ ซึ่งสังกัดพรรคการเมืองดังกล่าว สิ้นสุดลง หากสมาชิกสภาผู้นั้นยังคงเป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่ศาลรัฐธรรมนูญประกาศว่ามิชอบด้วยรัฐธรรมนูญตลอดช่วงเวลาที่มีการเสนอคำร้องไปยังศาลจนถึงเวลาที่ศาลอ่านคำวินิจฉัยดังกล่าว¹²⁰ ทั้งนี้ ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของ

¹¹⁶BVerfGE 2.1 (71 - 72) อ้างถึงใน Walter F. Murphy and Joseph Tanenhaus. แห่หลังเดิม. หน้า 607.

¹¹⁷BVerfGE 2.1 (78 - 79); อย่างไรก็ตาม คดียุบพรรค KPD ใน 5 ปีต่อมา ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าไม่จำเป็นต้องดำเนินการตามกระบวนการดังกล่าวอีก เนื่องจากพรรค KPD มี ส.ส. ในสภาของมลรัฐ Bremen และ Lower Saxony ซึ่งเป็นมลรัฐที่มีบทกฎหมายกำหนดให้สมาชิกภาพของ ส.ส. ที่สังกัดพรรคที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามิชอบด้วยรัฐธรรมนูญสิ้นสุดลงเป็นการเฉพาะแล้ว โปรดดู BVerfGE 5. 85 (392).

¹¹⁸BWG. §46 (1) 5; and AbgG. §1 [Article 1 of the Members of the Bundestag Act – Abgeordnetengesetz]

¹¹⁹EuAbgG. §1 [Section 1 of the Members of the European Parliament Act – Europaabgeordnetengesetz] และ EuWG. §22 (2) No. 5; อนึ่ง ในกรณีที่สมาคมนิติการเมือง (ซึ่งไม่ใช่พรรคการเมืองตามบทนิยามของกฎหมายพรรคการเมือง) ที่สมาชิกรัฐสภายุโรปสังกัดถูกสั่งยุบไปตามกฎหมายว่าด้วยสมาคม สมาชิกภาพของผู้นั้นจะสิ้นสุดลงด้วย หากยังคงเป็นสมาชิกสมาคมนิติการเมืองดังกล่าวอยู่ ณ ขณะเวลาที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสหพันธ์สั่งยุบพรรค โปรดดู EuWG. §22 (2) No. 6 และ §22 (4) (5).

¹²⁰BWG. §46 (4); EuWG. §22 (4).

คณะมนตรีอาวุโสประจำสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์ (The Council of Elders of the Bundestag – Der Ältestenrat aus dem Bundestag) วินิจฉัยว่า สมาชิกภาพของ ส.ส. ผู้หนึ่งผู้ใดจะสิ้นสุดลงด้วยเหตุดังกล่าวหรือไม่เป็นรายกรณีๆ ไป¹²¹

เมื่อคณะมนตรีอาวุโสตัดสินใจให้สมาชิกผู้ใดพ้นสมาชิกภาพ ส.ส. แล้ว คำตัดสินดังกล่าวย่อมมีผลในทันที¹²² โดยที่สมาชิกผู้นั้นมีเวลา 2 สัปดาห์นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำตัดสินที่จะร้องคัดค้านต่อสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์ตามกระบวนการตรวจสอบการเลือกตั้ง¹²³ และยังสามารถอุทธรณ์คำตัดสินของสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์ต่อไปยังศาลรัฐธรรมนูญได้อีกชั้นหนึ่งด้วย¹²⁴ อนึ่ง ในส่วนของมลรัฐนั้น กฎหมายเลือกตั้งของมลรัฐทั้ง 16 แห่งล้วนแล้วแต่บัญญัติไว้ในทำนองเดียวกันกับกฎหมายเลือกตั้งของสหพันธ์ดังกล่าวมาข้างต้น ทั้งในแง่เนื้อหาและกระบวนการ เช่นเดียวกับสภาท้องถิ่นในมลรัฐต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่ศาลรัฐธรรมนูญเคยวินิจฉัยว่า สมาชิกพรรค SRP ที่เป็นสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่พ้นจากตำแหน่งโดยผลแห่งคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ¹²⁵ แต่ฝ่ายนิติบัญญัติของแต่ละมลรัฐทั้ง 16 มลรัฐ ต่างก็เห็นพ้องว่า สมควรจะให้สมาชิกพรรคการเมืองที่มีชอบด้วยรัฐธรรมนูญพ้นจากการดำรงตำแหน่งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปด้วยเช่นกัน¹²⁶

4. บัญชีรายชื่อและสถานะผู้สมัครเลือกตั้งของพรรคการเมืองย่อมสิ้นสุดลง

เมื่อพรรคการเมืองใดถูกยุบไปโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว จะไม่มีการเลื่อนบุคคลในลำดับถัดไปในบัญชีรายชื่อผู้สมัครของพรรคการเมืองนั้นขึ้นมาเป็น ส.ส. ทั้งระดับ

¹²¹BWG. §47 (1) No. 2. (3); EuWG. §23 (1) No. 2. (3); อนึ่ง ในการเลือกตั้งสมัยที่ 16 (ปัจจุบัน) คณะมนตรีอาวุโสประจำสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์มีสมาชิกจำนวน 30 คน ประกอบด้วย ประธานสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์ รองประธานสภาทั้ง 6 ท่าน และกรรมการอื่นอีก 23 ท่านซึ่งแต่งตั้งจากกลุ่ม ส.ส. ในสภา (parliamentary groups)

¹²²แต่ในกรณีของสมาชิกรัฐสภายุโรป คำตัดสินของคณะมนตรีอาวุโสจะมีผลทันทีที่ผู้นั้นได้รับแจ้ง; EuWG. §23 (3).

¹²³BWG. §47 (3); และ WPrüfG. §§ 1 – 2 [Law on the Scrutiny of Elections – Wahlprüfungsgesetz]

¹²⁴GG. §41; WPrüfG. §16 (3) และ §17 [Section 16 (3) and Section 17 of the Law on the Scrutiny of Elections – Wahlprüfungsgesetz] และ BVerfGG. §13 (3) และ §48.

¹²⁵BVerfGE 2.1 (76); ศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์อธิบายว่า เฉพาะ ส.ส. ของสหพันธ์และมลรัฐเท่านั้นที่สิ้นสมาชิกภาพโดยผลแห่งคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ไม่รวมถึงสมาชิกสภาท้องถิ่น เนื่องจากเจตจำนงค์ทางการเมืองเกิดขึ้นเฉพาะองค์กรที่ใช้อำนาจอธิปไตย กำหนดนโยบายการบริหารประเทศ ส่วนท้องถิ่นนั้นเป็นเพียงองค์กรที่ใช้อำนาจการบริหารเท่านั้น.

¹²⁶Jörn Ipsen. แหล่งเดิม. หน้า 240.

สหพันธ์และมลรัฐ สมาชิกรัฐสภายุโรป และสมาชิกสภาท้องถิ่น¹²⁷ เพราะบัญชีรายชื่อดังกล่าวย่อมสิ้นสภาพลงตามไปด้วยโดยปริยาย และโดยตรรกะเดียวกัน ผู้เขียนเห็นว่า หากการยุบพรรคเกิดขึ้นในช่วงก่อนการเลือกตั้งบัญชีรายชื่อผู้สมัครของพรรคการเมืองและสถานะผู้สมัครแบบแบ่งเขตเลือกตั้งที่เสนอชื่อโดยพรรคการเมืองนั้น ก็ย่อมสิ้นสภาพด้วย

5. การยุบพรรคมิได้มีผลเป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของกรรมการและสมาชิกพรรคการเมือง

ในคดียุบพรรค SRP ศาลรัฐธรรมนูญวางหลักไว้ว่า คำวินิจฉัยของศาลย่อมมีผลกระทบกระเทือนอำนาจที่ผู้แทนได้รับมาจากประชาชน (Parliamentary Mandate) หรือสถานะของ ส.ส. ซึ่งสังกัดพรรคการเมืองที่ถูกยุบไปเท่านั้น¹²⁸ ส่วนจะมีผลทางกฎหมายอื่นเกิดขึ้นแก่บรรดากรรมการบริหารและสมาชิกพรรคการเมืองดังกล่าวหรือไม่ ย่อมเป็นหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติที่จะไปกำหนด อีกทั้งยังอธิบายเปรียบเทียบการเพิกถอนสิทธิขั้นพื้นฐาน (Forfeiture of Basic Rights) ของบุคคลที่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนเพื่อล้มล้างหลักการพื้นฐานของระบอบเสรีประชาธิปไตยตาม มาตรา 18 ของรัฐธรรมนูญและมาตรา 39 ของกฎหมายศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันด้วยว่า กรณีดังกล่าวจะส่งผลให้ผู้ถูกเพิกถอนสิทธิขั้นพื้นฐานสูญเสียสิทธิเลือกตั้งและสิทธิที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งตามไปด้วย แต่สำหรับการสิ้นสมาชิกภาพ ส.ส. โดยผลแห่งคำวินิจฉัยของศาลที่สั่งยุบพรรคการเมืองนั้น หากได้มีผลเป็นการตัดสิทธิมิให้บุคคลดังกล่าวลงสมัครรับเลือกตั้งได้อีกแต่อย่างใดไม่ ดังนั้น จึงต้องถือว่า การยุบพรรคมิได้มีผลเป็นการตัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของกรรมการและสมาชิกพรรคการเมืองนั้น

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาบทบัญญัติกฎหมายเลือกตั้งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันกลับพบข้อยกเว้นหลักการข้างต้น กล่าวคือ บุคคลผู้ที่เคยเป็น ส.ส. ในนามของพรรคหรือเป็นผู้ที่มีชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อผู้สมัคร ส.ส. ของพรรคการเมืองที่ถูกยุบและต้องพ้นจากตำแหน่งดังกล่าวไปตามคำตัดสินของคณะมนตรีอาวุโสประจำสภาผู้แทนราษฎรแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ย่อมไม่มีสิทธิลงสมัครเฉพาะในการเลือกตั้งซ่อม ส.ส. แบบแบ่งเขตที่ว่างลง อันเป็นผลสืบเนื่องจากการยุบพรรคการเมืองดังกล่าว นอกจากนั้น ยังมีกรณีที่กรรมการหรือสมาชิกพรรคการเมืองดังกล่าวอาจถูกดำเนินคดีเพิกถอนสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งรวมถึงสิทธิทางการเมืองได้ โดยต้องฟ้องเป็นคดีใหม่ต่อศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจกระทำก่อนหรือหลังจากที่ศาลสั่งยุบพรรคการเมืองนั้นแล้วก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ ศาลรัฐธรรมนูญจะพิจารณาเฉพาะลักษณะพฤติการณ์และความร้ายแรงของการกระทำของ

¹²⁷BWG. §46 (4); EuWG. §22 (4); และ BVerfGE 2.1 (78) อ้างถึงใน Jörn Ipsen. แหล่งเดิม. หน้า 240 – 241.

¹²⁸BVerfGE 2.1 (78 – 79); Walter F. Murphy and Joseph Tanenhaus. แหล่งเดิม. หน้า 607.

กรรมการและสมาชิกพรรคผู้ถูกฟ้องคดีเป็นการเฉพาะราย อาทิ การฟ้องเพิกถอนสิทธิขั้นพื้นฐานของรองประธานพรรคนาซี SRP ในระหว่างที่ศาลกำลังพิจารณาคดียุบพรรค ซึ่งหลายปีต่อมา ศาลก็ได้ตัดสินยกฟ้อง เพราะพฤติการณ์ไม่เพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ว่า บุคคลดังกล่าวยังคงใช้สิทธิขั้นพื้นฐานในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญต่อไปอีก หลังจากที่ศาลสั่งยุบพรรคดังกล่าวแล้ว¹²⁹

6. การห้ามมิให้ดำเนินกิจกรรมใด ๆ อันเกี่ยวกับพรรคการเมืองที่ถูกยุบไป

เมื่อศาลรัฐธรรมนูญประกาศความไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญของพรรคการเมืองใดแล้ว นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป บุคคลใด ๆ ที่ยังคงข้องเกี่ยวกับการดำเนินการของพรรคการเมืองนั้นต่อไป¹³⁰ ไม่ว่าจะเป็นในฐานะหัวหน้าสาย ผู้สนับสนุน หรือสมาชิกพรรคย่อมมีความผิดตามกฎหมาย เว้นแต่ได้ให้ความร่วมมือกับทางการในการยับยั้งการดำรงอยู่ต่อไปของพรรคการเมืองดังกล่าว¹³¹ เช่นที่เคยมีการดำเนินคดีแก่ผู้ต้องสงสัยว่าเป็นสมาชิกหรือเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของพรรคคอมมิวนิสต์นับหมื่นคนหลังจากศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรค KPD ในปี ค.ศ.1956¹³² ยิ่งไปกว่านั้นกฎหมายยังห้ามบุคคลใด ๆ มิให้โฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) เกี่ยวกับพรรคการเมืองที่ถูกยุบไป¹³³ โดยกฎหมายมุ่งเป้าไปที่พรรคนาซีโดยเฉพาะ ห้ามมิให้ผลิต นำเข้า ส่งออก เก็บรักษา หรือแจกจ่ายเครื่องหมายของพรรคการเมืองนั้นๆ ให้แก่ผู้อื่น และสิ่งอื่นที่สื่อความในทำนองเดียวกัน

¹²⁹BVerfGE 11. 282 อ้างถึงใน David P. Currie. เรื่องเดิม. น. 214; คดีนี้รัฐบาลแห่งสหพันธ์ฟ้องคดีขอให้ศาลรัฐธรรมนูญเพิกถอนสิทธิขั้นพื้นฐานของรองประธานพรรค SRP ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1952 ก่อนที่ศาลจะตัดสินว่าพรรค SRP มิชอบด้วยรัฐธรรมนูญใน 6 เดือนต่อมา แต่กว่าที่ศาลจะตัดสินยกฟ้องก็ล่วงไปถึงเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1960 โปรดดู Jochen A. Frowein. “How to Save Democracy From Itself.” ใน Yoram Dinstein et al. (editors). Israel Yearbook on Human Rights: 1996 Volume 26. (Massachusetts: Kluwer Law International. 1997). หน้า 201 – 202.

¹³⁰BVerfGE 12. 296 อ้างถึงใน Paul Franz. แหล่งเดิม. หน้า 65 – 66.

¹³¹StGB. §84. [Section 84 of the Criminal Code – Strafgesetzbuch] ส่วนมาตรา 85 ห้ามในทำนองเดียวกับมาตรา 84 สำหรับกรณีพรรคการเมืองและสมาคมที่ถูกยุบโดยคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เช่น พรรค FAP; Judith Wise. แหล่งเดิม. หน้า 325 – 326

¹³²Dan Gordon . แหล่งเดิม . หน้า 375.

¹³³ในช่วงทศวรรษที่ 1950 – 1990 มีการยึดเอกสารเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ที่ผลิตในเยอรมันตะวันตก นำเข้ามาจากเยอรมันตะวันออกและประเทศคอมมิวนิสต์อื่น ๆ หลายล้านชิ้นเลยทีเดียว โปรดดู Donald P. Kommers. แหล่งเดิม. หน้า 224.

เว้นแต่เป็นการให้ความรู้แก่พลเมืองเพื่อหลีกเลี่ยงเป้าหมายอันมิชอบด้วยรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อการ
 อย่างอื่นในทำนองเดียวกัน¹³⁴

3.3.1.2 ประเทศสเปน

1) ผลของการยุบพรรคการเมือง

เมื่อศาลมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองใดแล้ว คำสั่งดังกล่าวย่อมมีผลใช้ยันพรรคการเมืองสิทธิ
 ผู้บริหารและสมาชิกของพรรคการเมืองนั้น นับแต่เวลาที่พรรคการเมืองได้รับแจ้งคำสั่งเป็นต้นไป และ
 ก่อให้เกิดผลทางกฎหมาย ดังนี้

1. การสิ้นสุดสถานะนิติบุคคล “พรรคการเมือง”¹³⁵

คำพิพากษาที่ศาลสั่งยุบพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งนั้นประกอบด้วย การ
 ประกาศว่าพรรคการเมืองดังกล่าวเป็นพรรคการเมืองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย การประกาศให้สถานะนิติ
 บุคคลของพรรคการเมืองดังกล่าวสิ้นสุดลง แต่ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาความผิด
 ฐานฉ้อโกงหรือฐานการใช้สถานะนิติบุคคลไปในทางมิชอบแต่อย่างใด¹³⁶ คำสั่งให้
 กระทรวงมหาดไทยเพิกถอนชื่อพรรคการเมืองดังกล่าวออกจากทะเบียนพรรคการเมือง คำสั่งให้ยุบ
 พรรคการเมืองดังกล่าวยุติการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งปวงในทันทีที่ได้รับแจ้งคำสั่งยุบพรรค หากมี
 การฝ่าฝืน เป็นต้น

2. การห้ามมิให้พรรคการเมืองอื่นแทนที่พรรคถูกยุบไป¹³⁷

คำพิพากษายุบพรรคการเมืองย่อมมีผลเป็นการห้ามมิให้มีการจดทะเบียนจัดตั้งพรรค
 การเมืองโดยใช้ชื่อที่เหมือน คล้ายคลึง หรือพ้อง ไม่ว่าด้วยตัวอักษรหรือด้วยการออกเสียง (Phonetic)
 กับพรรคที่ถูกยุบไปแล้ว¹³⁸ และห้ามมิให้บุคคลใดๆ ตั้งพรรคการเมืองใหม่หรือใช้พรรคการเมืองที่จด
 ทะเบียนจัดตั้งไว้แล้ว เป็นตัวแทนสืบทอดกิจการของพรรคการเมืองที่ศาลสั่งยุบไปนั้น¹³⁹ เพื่อให้การ
 ยุบพรรคการเมืองเกิดสภาพบังคับที่แท้จริง มิเช่นนั้นแล้ว จะมีการใช้สถานะ “นิติบุคคล” ของพรรค

¹³⁴ StGB. §§ 86 – 86a; โปรดดู Andreas Stegbauer. “The Ban of Right-Wing Extremist Symbols According to Section 86a of the German Criminal Code.” German Law Journal. Vol. 8 No. 2 (2007) p. 173 – 184; และ Dieter Grimm. “The Holocaust Denial Decision of the Federal Constitutional Court of Germany.” ใน Ivan Hare และ James Weinstein (eds.), *Extreme Speech and Democracy*. (New York: Oxford University Press. 2009). หน้า 557 – 561.

¹³⁵ ณรงค์เดช สรุโฆษิต. แหล่งเดิม. หน้า 145.

¹³⁶ L.O.P..art. 12.1.b.

¹³⁷ ณรงค์เดช สรุโฆษิต. แหล่งเดิม. หน้า 146.

¹³⁸ L.O.P..art. 3.1; Leslie Turano. แหล่งเดิม. หน้า 732-733.

¹³⁹ L.O.P..art. 12.1.

การเมืองอื่นไปในทางมิชอบเพื่อการสืบทอดคุณธรรม เป้าหมาย และกิจกรรมของพรรคการเมืองที่ถูกยุบไป

ในกรณีเช่นนี้ เมื่อมีคำร้อง ศาลย่อมมีคำวินิจฉัยให้พรรคการเมืองเป็นพรรคที่มีชอบด้วยกฎหมายและตั้งยุบพรรคได้ โดยศาลจะพิจารณาเปรียบเทียบความเหมือนหรือความคล้ายคลึงที่เป็นนัยสำคัญของพรรคการเมืองทั้งสองพรรคในมิติโครงสร้างองค์กร ตำแหน่ง หน้าที่ของบุคคลที่เป็นผู้นำ สมาชิก ตัวแทน หรือผู้จัดการพรรค เป็นต้น ตามหลักการไม่คำนึงถึงสภาพนิติบุคคล Piercing the Corporate Veil โดยไม่จำเป็นต้องมีการพิสูจน์พฤติการณ์ให้เข้ากับเหตุยุบพรรคการเมืองอีกแต่อย่างใด

3. สถานะของผู้สมัคร ส.ส. และ ส.ว. ของพรรคการเมืองนั้นสิ้นสุดลง¹⁴⁰

เมื่อศาลมีคำพิพากษายกยุบพรรคการเมืองและมีการดำเนินการเพิกถอนทะเบียนพรรคการเมืองแล้ว ย่อมส่งผลให้บัญชีรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส.ส. ของพรรค และการลงสมัคร ส.ว. ในนามพรรคการเมืองนั้นสิ้นสุดผลโดยปริยาย จึงอาจมีกลุ่มประชาชนเสนอรายชื่อผู้สมัครที่เคยเป็นผู้สมัครของพรรคการเมืองที่ถูกยุบไปแล้วอีกก็ได้ ดังนั้น กฎหมายจึงให้อำนาจแก่ คณะกรรมการการเลือกตั้ง (Juntas Electorales) ที่จะไม่ประกาศรับรองรายชื่อผู้สมัครรายหนึ่งรายใดหรือบัญชีรายชื่อผู้สมัครดังกล่าวทั้งหมดได้¹⁴¹

กล่าวโดยสรุป ผู้บริหาร กรรมการ และสมาชิกของพรรคการเมืองที่ถูกยุบไปยังคงมีสิทธิเลือกตั้งและสิทธิที่จะลงสมัครรับเลือกตั้ง สามารถไปลงสมัครในนามพรรคการเมืองอื่นได้หรือจะสมัครแบบกลุ่มที่มีใช้พรรคการเมืองก็ได้ เพียงแต่ว่าพรรคการเมืองใหม่ที่ดี กลุ่มผู้สมัครที่รวมตัวกันก็ดี ต้องไม่มีลักษณะเป็นการสืบทอดพรรคการเมืองที่ถูกยุบไป มิเช่นนั้น อาจถูกวินิจฉัยให้ขาดคุณสมบัติในการสมัครเลือกตั้งในคราวนั้น

3.3.1.3 ประเทศตุรกี

1) ผลของการยุบเลิกพรรคการเมือง

ในการยุบพรรคการเมืองของประเทศตุรกี แม้จะเกิดจากสาเหตุของการนำเอาเรื่องศาสนา มาปะปนกับเรื่องการเมือง (Secular State) และสภาให้การรับรองก็ตาม ก็ยังส่งผลให้ บุคคลในพรรคการเมืองได้แก่หัวหน้าพรรคและสมาชิกรัฐสภาของพรรค โดยถูกเพิกถอนสิทธิทางการเมือง 5 ปี

ดังนั้น จากแนวทางการยุบพรรคการเมือง และสาเหตุ ตลอดจนข้อจำกัด อาจสรุปได้ว่า แม้ประเทศตุรกีจะเคยปกครองในระบบเผด็จการ โดยอำนาจอยู่ที่บุคคลเพียงผู้เดียวก็ตาม แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในระบบประชาธิปไตยแล้ว การจัดตั้งพรรคการเมือง จึงมีความสำคัญอย่าง

¹⁴⁰ ณรงค์เดช สุโรยิต. แหล่งเดิม. หน้า 147-148.

¹⁴¹ L.O.R.E.G., art. 47;

ยังต่อการปกครองในระบอบนี้ หากมีการฝ่าฝืนเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนดแล้ว พรรคการเมืองเหล่านั้นก็ต้องถูกยุบพรรคลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการล้มล้างการปกครอง แต่ที่มีการเพิ่มเติมกล่าวคือ แม้ว่าจะเรื่องของการฝ่าฝืนต่อเรื่องของศาสนาก็ยังนำมาเป็นเหตุของการยุบพรรคการเมืองได้ อันสืบเนื่องจากวัตถุประสงค์ในรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ ประเทศตุรกี แม้จะบัญญัติให้มีการยุบพรรคการเมือง แต่การลงโทษ กลับมีเพียงการตัดสิทธิทางการเมือง ซึ่งเป็นเพียงการจำกัดเสรีภาพของสมาชิกของพรรคการเมืองเท่านั้น

ทั้งนี้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสาเหตุและผลของการยุบพรรคการเมืองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้ว สาเหตุที่ต้องมีการบัญญัติรัฐธรรมนูญในประเทศไทยไม่มีปัญหาเรื่องศาสนา มีเพียงปัญหาของการอาศัยพรรคการเมือง เข้ามาดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตลอดจนการซื้อขายนักการเมือง เพื่อให้มีการชนะการเลือกตั้ง เพื่อที่จะได้เข้าไปเป็นฝ่ายรัฐบาล ซึ่งมีได้แตกต่างกับปัญหาที่ประเทศตุรกีต้องเผชิญอยู่ แต่กฎหมายของไทย กลับมีการจำกัดสิทธิ และเสรีภาพมากกว่า โดยเฉพาะการตัดสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งสิทธิดังกล่าว ถือว่าเป็นสิทธิที่มีความสำคัญมากในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

จากการศึกษาการยุบพรรคในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ประเทศสเปน และประเทศตุรกี จึงเห็นได้ว่า ประเทศดังกล่าวล้วนเคยมีประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่ยาวนาน แม้จะเคยมีการปกครองที่แตกต่างกัน ตลอดจนสาเหตุในการยุบพรรคและการลงโทษพรรคการเมือง และสมาชิกที่แตกต่างกัน ในกรณีที่มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น เพื่อแอบแฝงวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ในการล้มล้างหรือฝ่าฝืนรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในรูปแบบของการแฝง หรือการดำเนินกิจกรรมอันเป็นการทำลายการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญกำหนด ดังนั้น เพื่อให้เป้าหมายในการปกป้องรัฐธรรมนูญสัมฤทธิ์ผล ด้วยการยุบพรรคการเมือง จึงจำเป็นต้องใช้วิธีการตัดอำนาจในทางการเมืองหรือลดบทบาททางการเมืองของพรรคการเมือง หัวหน้าพรรค หรือกรรมการบริหารพรรค การยุบพรรคจึงเป็นหนึ่งในกระบวนการควบคุมการใช้อำนาจเหล่านั้น แต่ผลของการยุบพรรคที่แท้จริง กลับมิได้จำกัดอำนาจของพรรคการเมืองเท่านั้น แต่ผลที่จะเกิดขึ้นกับบรรดาสมาชิกของพรรค เช่น การสิ้นสภาพความเป็นสมาชิก กรรมการบริหารพรรค หัวหน้าพรรค รวมถึงอำนาจในการใช้สิทธิเสรีภาพเลือกตั้ง และยังเป็นการตัดศูนย์รวมการแสดงเจตจำนงของประชาชนที่มีความนิยมในพรรคการเมืองเหล่านั้นด้วย ซึ่งผู้เขียนได้ทำการศึกษาถึงความแตกต่างกับการยุบพรรคของประเทศไทยเพียงใด จะได้กล่าวต่อไป

3.3.2 ผลของการยุบพรรคการเมืองในประเทศไทย

การยุบพรรคการเมือง มิได้ตัดสิทธิของพรรคการเมืองเท่านั้น แต่ยังมีผลไปถึงบุคคลในการเมืองนั้น ๆ ด้วย จึงอาจจำแนกผลของการยุบพรรคการเมือง ได้ 3 กรณี คือ

3.3.2.1 ผลต่อพรรคการเมือง

เมื่อพิจารณาผลที่เกิดจากการละเมิดข้อห้ามของพรรคการเมืองหรือเหตุแห่งการยุบเลิกพรรคการเมือง อาจพบว่ามีหลายประการ¹⁴² ซึ่งการยุบเลิกพรรคการเมืองนับว่าเป็นโทษที่รุนแรงที่สุดสำหรับการดำรงอยู่ของสถาบันทางการเมืองเมื่อเปรียบเทียบกับบทลงโทษอื่นๆ ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ส่วนของผลทางกฎหมายและบทลงโทษเพิ่มเติม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่พรรคการเมืองถูกยุบนั้น ในแต่ละประเทศอาจมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในบางประเทศ เมื่อพรรคการเมืองกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนข้อห้าม หรือมูลเหตุแห่งการยุบเลิกพรรคการเมืองขัดแย้งในกรณีที่มีการก่อตั้งพรรคนาซีขึ้นใหม่ ส่วนลักษณะที่สอง คือ การไม่อนุญาตให้จดทะเบียน จัดตั้งพรรคการเมือง ในบางประเทศเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองมิได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่ได้กำหนดเงื่อนไขให้ต้องมีการขออนุญาตจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองจากนายทะเบียนพรรคการเมืองเสียก่อน โดยผู้ที่ดำเนินการขอจัดตั้งพรรคการเมืองจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข ที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งบทลงโทษในกรณีที่มีการฝ่าฝืนข้อห้ามในทางรูปแบบนี้คือการไม่อนุญาตให้จดทะเบียนนั่นเอง ดังเช่นในประเทศไทยที่หากมีการฝ่าฝืนข้อห้ามมิให้พรรคการเมืองใช้ชื่อ พรรคที่ก่อให้เกิดความแตกแยกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนาระหว่างชนในชาติ เป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ ทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร และขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนก็อาจถูกลงโทษโดยการที่นายทะเบียนไม่อนุญาตให้จดทะเบียนพรรคการเมืองได้ เป็นต้น และลักษณะ

¹⁴² ในส่วนของบทลงโทษกรณีที่มีพรรคการเมืองละเมิดข้อห้ามพรรคการเมืองนั้น มีอยู่ 3 ลักษณะ โดยลักษณะแรก คือ ไม่กำหนดบทลงโทษ เช่นในประเทศเบลเยียมและกรีซ ซึ่งแม้รัฐธรรมนูญจะบัญญัติให้พรรคการเมืองต้องมีอุดมการณ์นโยบายและดำเนินกิจกรรม ที่สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย แต่กลับไม่ปรากฏเหตุการณ์ยุบพรรคการเมืองเกิดขึ้นในกรณีที่ พรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งได้ละเมิดกฎเกณฑ์ดังกล่าว ในขณะที่ประเทศออสเตรีย แม้ไม่มีบทบัญญัติในการห้ามพรรคการเมืองกระทำการหรือการยุบพรรคการเมือง แต่ได้ห้ามอย่างชัดเจนในกรณีที่มีการก่อตั้งพรรคนาซีขึ้นใหม่ ส่วนลักษณะที่สอง คือ การไม่อนุญาตให้จดทะเบียน จัดตั้งพรรคการเมือง ในบางประเทศเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองมิได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่ได้กำหนดเงื่อนไขให้ต้องมีการขออนุญาตจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมือง จากนายทะเบียนพรรคการเมืองเสียก่อน โดยผู้ที่ดำเนินการขอจัดตั้งพรรคการเมืองจากนายทะเบียนพรรคการเมืองจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งบทลงโทษในกรณีที่มีการฝ่าฝืนข้อห้ามในทางรูปแบบนี้ คือ การไม่อนุญาตมิให้จดทะเบียนนั่นเอง ดังเช่นในประเทศไทยที่หากมีการฝ่าฝืนข้อห้ามมิให้พรรคการเมืองใช้ชื่อพรรคที่ก่อให้เกิดความแตกแยกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ระหว่างชนในชาติเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ ทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร และขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ก็อาจถูกลงโทษโดยการที่นายทะเบียนไม่อนุญาตให้จดทะเบียนพรรคการเมืองได้ เป็นต้น และลักษณะประการสุดท้ายของการฝ่าฝืนข้อห้ามพรรคการเมือง คือการยุบพรรคการเมือง อ้างถึงใน ปิยบุตร แสงกนกกุล. เล่มเดิม.

ประการสุดท้ายของการฝ่าฝืนข้อห้ามพรรคการเมือง คือ การยุบพรรคการเมือง พรรคการเมืองดังกล่าว อาจต้องถูกยุบเลิกไปโดยมิได้มีผลในทางกฎหมายใดๆ เพิ่มเติม ในขณะที่บางประเทศอาจมีการกำหนดโทษเพิ่มเติมไว้ภายหลังจากที่มีคำสั่งยุบพรรคการเมือง โดยให้ถือว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สังกัดพรรคการเมืองดังกล่าวสิ้นสุดลง หรืออาจมีการห้ามมิให้มีการดำเนินการจัดตั้งพรรคตัวแทนขึ้นใหม่ ดังเช่นในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน หรืออาจมีผลถึงขนาดที่ห้าพรรคสมาชิกพรรคหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองดังกล่าวต้องถูกเพิกถอนสิทธิทางการเมือง ดังเช่น ในประเทศตุรกีและประเทศไทย หรืออาจให้ทรัพย์สินของพรรคการเมืองที่ถูกยุบตกเป็นของรัฐ ดังเช่นในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน เป็นต้น ทั้งนี้ เหตุที่ทำให้ผลในทางกฎหมายและบทลงโทษเพิ่มเติมในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากประสบการณ์ทางการเมืองที่แต่ละประเทศต่างได้รับและได้เรียนรู้จากในอดีตที่ผ่านมา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า แม้มูลเหตุและผลทางกฎหมายในการยุบเลิกพรรคการเมืองในแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกัน แต่โดยส่วนใหญ่แล้ว มูลเหตุแห่งการยุบเลิกพรรคการเมืองหรือข้อห้ามของพรรคการเมือง จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์และนโยบายของพรรค ซึ่งจะขัดต่อหลักการพื้นฐานอันละเมิดมิได้ เช่น หลักประชาธิปไตย หลักนิติรัฐ การเหยียดผิว เชื้อชาติ ศาสนา เป็นต้น โดยรัฐธรรมนูญและกฎหมายพรรคการเมืองของแต่ละประเทศ มักจะเลือกใช้ถ้อยคำอย่างกว้างๆ อาทิเช่น “ขัดกับหลักประชาธิปไตย” “กระทบต่อความมั่นคงของรัฐ” “กระทบต่ออธิปไตยของชาติ” หรือ “กระทบต่อบูรณภาพของดินแดน” โดยอาจมีความมุ่งหมาย เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้องค์กรผู้มีส่วนในการพิจารณาตัดสินคดีได้มีโอกาส ใช้ดุลพินิจพิจารณาข้อเท็จจริงเป็นกรณีๆ ไปและมีโอกาสในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานได้อย่างรอบด้านและรอบคอบว่ามีเหตุผลอันเพียงพอที่จะเป็นเหตุให้มีการยุบพรรคการเมืองนั้นหรือไม่ โดยจะต้องคำนึงถึงหลักความได้สัดส่วนเป็นสำคัญ

3.3.2.2 ผลต่อสมาชิกในพรรคการเมือง

การเข้าเป็นสมาชิกในพรรคการเมือง นอกจากจะมีคณะกรรมการบริหารพรรคแล้ว ยังมีสมาชิกที่เป็นประชาชน ซึ่งมีความนิยมชมชอบในพรรคการเมืองด้วย ซึ่งเมื่อมีการยุบพรรคการเมืองขึ้นแล้ว ย่อมมีผลทำให้สมาชิกต้องหมดสภาพการเป็นสมาชิกพรรค โดยตามที่ได้ศึกษามาในแต่ละประเทศ การที่พรรคการเมืองที่ตนสังกัดถูกยุบนั้น ย่อมสูญเสียการลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในขณะที่บางประเทศเช่น ประเทศสเปนมิได้ถือว่าเป็นผลกระทบแก่บุคคลนั้นๆ ถ้าผู้สมัครรับเลือกตั้งมิได้สังกัดพรรค แต่ถ้าสังกัดพรรคแล้วพรรคที่ตนสังกัดถูกยุบ ก็ย่อมไม่สามารถลงสมัครได้ เช่นเดียวกับการยุบพรรคที่ปรากฏในประเทศไทย หากสมาชิกนั้นเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในขณะที่

ที่พรรคที่ตนสังกัดถูกยุบ ย่อมทำให้หมดสภาพความเป็นสมาชิก แต่ถ้าพรรคถูกยุบไปก่อนที่ตนจะสมัครรับเลือกตั้ง ยังสามารถไปสมัครเป็นสมาชิกในพรรคอื่นได้

3.3.2.3 ผลต่อกรรมการบริหารพรรค

การยุบพรรคนั้น หัวหน้าพรรคการเมือง กรรมการบริหารพรรคในฐานะผู้บริหารพรรค จึงต้องร่วมรับผิดชอบในการยุบพรรคนั้นด้วย ซึ่งการยุบพรรคนั้นจะเกิดในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ประเทศสเปน หากเป็นการฝ่าฝืนต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ กรรมการบริหารพรรคจะถูกตัดสิทธิการเลือกตั้งเป็นระยะเวลา 5 ปี เช่นเดียวกับประเทศไทย ในขณะที่การยุบพรรคของประเทศตุรกี ได้กำหนดให้สมาชิกพรรคการเมืองและผู้ก่อตั้งพรรคการเมือง ซึ่งการกระทำหรือคำพูดของบุคคลนั้นเป็นสาเหตุให้มีการยุบพรรคการเมืองดังกล่าวอย่างถาวร ต้องห้ามมิให้เป็นผู้ก่อตั้ง สมาชิก กรรมการ หรือผู้บริหารในพรรคการเมืองหนึ่งพรรคการเมืองใดเป็นระยะเวลา 5 ปี ซึ่งจะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญจะจำกัดสิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมในพรรคการเมืองเฉพาะบุคคลผู้ที่เป็นสาเหตุแห่งการยุบพรรคการเมืองเท่านั้น หากได้จำกัดตัดสิทธิกรรมการบริหารพรรคเป็นการทั่วไปแต่อย่างใดไม่ อีกทั้งยังได้จำกัดเฉพาะเสรีภาพในการเข้าร่วมพรรคการเมือง หากได้ขยายไปถึงการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งดังเช่นกรณีของไทย